

UNIVERZITET U NIŠU
PRAVNI FAKULTET

**Fenomenološke i etiološke karakterisitke zlostavljanja
starih osoba**

(master rad)

Mentor:
Doc. dr Darko Dimovski

Student:
Andrea Marinčević M002/16-O

Niš, 2018. godine

Sadržaj

UVOD	1
I. OBELEŽJA STAROSTI	4
II. OBLICI ZLOSTAVLJANJA STARIH OSOBA	16
III. FAKTORI RIZIKA ZA NASILJE NAD STARIM OSOBAMA	34
IV. TEORIJSKA OBJAŠNJENJA NASILJA NAD STARIM OSOBAMA	38
1. Situacijski model	38
2. Teorija društvene razmene	39
3. Simboličko interakcijska teorija	40
4. Ekološki model	41
V. MEĐUNARODNI DOKUMENTI KOJIMA SE REGULIŠE POLOŽAJ STARIH OSOBA	43
5.1. Ujedinjene nacije	43
5.2. Savet Evrope	46
5.3. Evropska unija	47
VI. DOMAĆE NORME KOJIMA SE REGULIŠE PRAVNI POLOŽAJ I ZAŠTITA STARIH OSOBA OD SVIH OBLIKA VIKTIMIZACIJE/DISKRIMINACIJE	50
VII. STRATEGIJE I STRATEŠKI CILJEVI KOJI OBUHVATAJU PRAVA STARIH OSOBA	54
VIII. PREVENCIJA ZLOSTAVLJANJA / DISKRIMINACIJE STARIH OSOBA	57
IX. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE	61
9.1. Opis i predmet istraživanja	61
9.2. Cilj i značaj sporovđenja istraživanja	61
9.3. Uzorak i metodi korišćeni tokom istraživanja	61
9.4. Hipoteze koje su proverene istraživanjem	62
9.5. Rezultati istraživanja na nivou grada Niša	62
9.5.1. Provera postavljenjih hipoteza	69
ZAKLJUČAK	70
LITERATURA	72
SAŽETAK	76
SUMMARY	77
BIOGRAFIJA AUTORA	79

UVOD

Nasilje je u današnjem društvu sve češća pojava. Postoje različiti vidovi nasilja, međutim najveću pažnju javnosti privlači nasilje nad ženama i decom. Međutim to nije slučaj sa nasiljem nad starijim osobama. Postoje mnoge akcije koje se tiču nasilja nad decom i ženama i koje su usmerene ka njegovom sprečavanju. Starije osobe predstavljaju osetljivu društvenu grupu, kao takva su moguće žrtva nasilja, ali se o tome vrlo malo govori i piše. Da li smo se nekada zapitali šta se događa sa starim ljudima? Kakvo je zdravstveno stanje neke starije osobe koju poznajemo? Da li staru osobu iz našeg komšiluka obilazi porodica? Da li se novčana naknada za pomoć i negu starijih osoba zaista troši u te svrhe? Nažalost, teško je dati afirmativan odgovor na sva ova pitanja.

Stare osobe mogu biti žrtve nasilja u svojoj kući, od strane članova porodice, od strane prijatelja ili osobe koja je plaćena da brine o staroj osobi. Takođe, postoji samozlostavljanje i samozanemarivanje starih osoba, ali mali broj studija bavi se tom temom jer naučnici smatraju da nije povezana sa zlostavljanjem i zanemarivanjem starih osoba.¹ Zlostavljanje starih osoba postoji u više varijacija, javlja se kao porodično nasilje i nasilje u staračkim domovima i drugim institucijama.² Takođe rizik od zlostavljanja i zanemarivanja starih osoba raste srazmerno porastu starog stanovništva, kako u svetu tako i u našoj zemlji. Teško je tačno prikazati rasprostranjenost ovog problema, zbog toga što je često „prikriven” i neprijavljen od strane žrtve. Tamna brojka je jedna od glavnih karakteristika nasilja nad starim osobama, a naročito za porodično nasilje nad starim osobama. Strah starih osoba je jedan od razloga zbog kojih se nasilje teško otkriva. Za stare osobe porodica i kuća predstavljaju jedini vid sigurnosti, samim tim teško se odriču istog. Često su vršioци nasilja deca, odnosno članovi porodice žrtve, a žrtva iz ljubavi prema njima odbija da ih prijavi i podvrgne vlastima. Sa druge strane neke žrtve nasilja nisu u poziciji da prijave nasilje jer ne napuštaju kuću zlostavljača, socijalno su izolovani, niti ih nasilnik vodi kod doktora radi saniranja posledica zlostavljanja. Stare osobe se često odlučuju da „trpe” nasilje, jer im se prijavljivanje istog i odlazak u starački dom čini kao neprihvatljiva alternativa. Tačnije,

---

¹ National Research Council, Division of Behavioral and Social Sciences and Education, Committee on National Statistics, Panel to Review Risk and Prevalence of Elder Abuse and Neglect, Elder Mistreatment: Abuse, Neglect, and Exploitation in an Aging America, 2003, National Academies Press, p. 19.

² R.W. Summers, A. Michael Hoffman, Elder Abuse: A Public Health Perspective, Washington, DC, 2006, p. 1.

opet se javlja strah starih osoba od napuštanja kuće i odlaska u starački dom, jer za njih kuća predstavlja sigurnosti, dok odlazak iz iste je odlazak u nepoznato i predstavlja gubitak sigurnosti. Porodica starih osoba je u većini slučajeva motivisana sticanjem kontrole nad finansijskim sredstima ostarelog lica, nego što je zaista zainteresovana o brizi i nezi stare osobe. Zlostavljanje starih osoba javlja se i u formi zlostavljanja supružnika. Međutim, ta vrsta zlostavljanja počinje u „mladim” godinama, ali se ne menja sa starenjem supružnika već je zastupljena i u starosti. Doduše, postoje situacije u kojima se ovaj vid zlostavljanja javlja u „kasnijim godinama”, naročito ako supružnik oboli od Alchajmera ili se javi staračka demencija. Smatra se da supružnik koji vrši nasilje, isto doživljava kao jedini način ispoljavanja frustracije zbog nastale situacije.

Ageizam je osnovni faktor koji dovodi do zlostavljanja starih osoba. Sistematski stereotip i diskriminacija starih ljudi po osnovu njihovih godina predstavlja ageizam.³ On se inače javlja kao relativno nov sociološki problem, koji može zahvatiti opstrukciju socijalne participacije i koji se treba uzeti u obzir prilikom zaštite zdravlja.

Društvu širom sveta je teško da prihvati činjenicu da postoji nasilje nad starim osobama i da se na njih ne gleda kao na „slatke stare bake i deke”, već da ih tretiraju kao objekte i zlostavljaju ih. Postoji idelizovano misljenje o porodici i životu unutar nje, stoga je teško poverovati o postojanju nasilja unutar iste a naročito prema starim osobama.

Zlostavljanje i zanemarivanje starih osoba predstavlja pojavu koja od davnina prožima naše društvo. Međutim, ne postoji dovoljan broj fenomenoloških i etioloških podataka o ovom obliku nasilja i zbog toga je potrebno izvršiti kriminološka istraživanja koja bi za predmet imala ovu temu. Upravo iz tih razloga u ovom master radu biće reči o viđenju starosti i njenih obeležja. Takođe, biće prikazana biloška, psihološka i socijalna obeležja starih osoba. Iako ne postoji jedna jedinstvena, sveobuhvatna teorija koja bi objedinila starost i zlostavljanje starih osoba, postoje različiti prikazi i mišljenja o istom koji su i navedeni u daljem radu. Rizični faktori koji dovode do nasilja su različiti, a samim tim postoje i različiti oblici nasilja. Mnogi međunaradni dokumenti Ujedinjenih nacija, Evropske unije i Saveta Evrope se odnose na pitanje starosti i viktimizacije/diskriminacije starih osoba. Ovi dokumenti, kao i praksa u drugim državama, doprineli su izradi domaćih normi koje uređuju pravni položaj starih osoba i njihovu zaštitu.

---

³ A. Phelan, International Perspectives on Elder Abuse, 2013, p. 2.

Postoji kontinuirani rad u pogledu poboljšanja položaja starih osoba i njihove zaštite, što se može videti kroz razne strategije i postavljene strateške ciljeve. Jedno od najbitnijih pitanja, kako u svetu tako i u našoj zemlji, jeste prevencija zlostavljanja/diskriminacije starih osoba o kojoj će takođe biti reči. Sastavni deo rada je empirijsko istraživanje koje ima poseban značaj za sagledavanje i analizu zlostavljanja starih osoba, kao i za utvrđivanje fenomenoloških i etioloških karakteristika istog. U izradi ovog rada korišćena je aktuelna literatura, izvršen je uvid u izveštaj o radu Centra za socijalni rad „Sveti Sava“ za period od 2011. do 2017. godine, prikazani su aktuelni slučajevi nasilja nad starim osobama iz 2017. godine i uneti su lični stavovi autora.

I. OBELEŽJA STAROSTI

Svi mi starimo, bez obzira na to koliko godina trenutno imamo. Međutim, mlada populacija ne razmišlja o starosti. Zaboravljaju na činjenicu da se sve rasprave, natpisi i spoznaje o starenju i životu o starosti zapravo tiču i njih samih, tačnije njihove budućnosti. Čovek dok je još mlad, načinjenim izborima gradi svoju starosti.

Starost je sa različitih aspekata izučavala nauka, ali i pored toga ne spada u red tzv. atraktivnih naučnih tema. Na pitanje kako se starost računa i kada počinje, ne postoji jedinstveni opšteprihvaćeni naučni stav. Starost je proizvod društvenog dogovora i nije fiksirani fenomen. Tvrdnja da starost nije fiksirani fenomen vidi se iz primera da se mesto starog čoveka menja od naroda do naroda, prema okolnostima, načinu života, opštoj organizaciji kulture itd. Ljudski vek tokom razvoja društva nije uvek trajao isto, već se produžavao, stoga se ulazak u doba starosti određivao na različite načine na primer po broju godina, na osnovu fizičkog izgleda ili radne sposobnosti.

Starost je neodređena reč od koje se najčešće uzdrhti, stvarnost koju je teško omeđiti i čije značenje ostaje mutno. Postavlja se pitanje da li čovek ima godine svojih vena, srca, mozga, svog duha ili ličnih podataka? Ili nas to pogled drugih jednoga dana svrstava među stare ljude? Jedini čin koji obeležava taj prelaz, pripada našem vremenu i veštački je: to je povlačenje u penziju, trenutak koji više određuju društveno ekonomske prinude nego stvarne godine starosti.⁴

„Sve dotle dok nema zakonom predviđene starosti za odlazak u penziju, nema ni priznate starosti kao takve u tekstovima... Stari čovek je samo odrastao čovek. Nikada se stari ljudi ne upliću kao društvena kategorija; oni se utapaju u mnoštvu individualnih neobuhvatljivih slučajeva.“⁵

Ukoliko bi se osvrnuli na srpsku istoriju primetili bi da „mesto srpskom starcu“ u društvu su određivali i drugi narodi i za njih karakteristične kulture, njihovi međusobni odnosi, kao i njihov odnos prema lokalnom stanovništvu i kulturi, takođe manja ili veća propustljivost kulturnih membrana. Već sada je jasno da se radilo o „šarenilu uticaja“ (turski, patrijarhalni, srednjeevropski, itd.).

---

⁴ Ž. Minoa, Istorija starosti: Od antike do renesanse, Novi Sad, 1994, str. 11

⁵ Ibid str. 16

Još u dvadesetom veku se razvila nauka gerontologija koja se odnosila na naučni pristup istraživanjima procesa starenja. Međutim, vremenom je postala šire područje. Na osnovu definicije UN gerontologija predstavlja nauku o procesima starenja morfološkim, fiziološkim, psihološkim i socijalnim aspektima života u starosti. Zapravo, gerontologiju možemo smatrati naukom koja pokušava naći rešenje za doživljavanje starosti, kao i da dovede do kvalitetnijeg života u tom životnom dobu.

Ljudi tokom svog životnog veka prolaze kroz mnogo razdoblja, a starost se smatra poslednjim razvojnim razdobljem. Starost se može definisati na više različitih načina u zavisnosti od kriterijuma: prema hronološkom dobu, prema socijalnim ulogama ili statusu nakon penzionisanja, kao i prema funkcionalnom statusu nakon određenog stepena opadanja sposobnosti. Na dužinu ljudskog života utiču mnogobrojni faktori i oni nisu samo zdravstvene prirode. Faktori koji, takođe, mogu biti odlučujući su: rasa, pol, geografski položaj, socioekonomski status i zvanje. Prilikom prvog susreta sa ljudima presudan je njihov izgled, a zatim boja glasa, način govora i odeća. Tek nakon toga uzimaju se u obzir lične karakteristike, znanje, inteligencija i temperament. Starosna samopercepcija je viđenje i procenjivanje sebe s obzirom na godine starosti. Tako je starost na dva načina povezana sa društvom i društvenim zbivanjima. S jedne strane stari ljudi utiču na prilike u društvu, a sa druge strane u velikoj meri i sami čine deo društvene strukture i nose teret društvenih uloga. Može se reći, uz malo preterivanja, da nismo stari zato što smo stari, već smo stari zato što nam to društvo pripisuje. Bitno je napomenuti razliku između starenja individue i starenja populacije. Svaka osoba stari protekom vremena, pri čemu se kod te osobe ispoljava niz promena kao što su promene u fizičkim i mentalnim osobinama, kao i društvenim funkcijama koje obavlja, dok „starenje stanovništva je takav demografski proces koji se odvija u sklopu menjanja starosne strukture, pod dejstvom smanjenja nataliteta i produžavanja trajanja života.⁶

Produženje trajanja ljudskog veka određivalo se na osnovu stalnog povećanja broja starih osoba u odnosu na ukupnu populaciju jedne zemlje. Tokom XX veka došlo je do promena koje se tiču dužine ljudskog veka. Tačnije od 1950. godine došlo je do povećanja godina prosečne starosti na 66 godina života, a očekuje se da se taj broj poveća za još 10 godina do 2050.

---

⁶ M. Macura, „Starenje stanovništva i populaciona politika”, U: Gerontologija, br. 1, Beograd, 1993, str. 16-17.

godine.⁷ U Britaniji od 6.400.000 starih osoba iznad 65 godina, polovina je potpuno ili u većoj meri zavisila od novčane pomoći i drugih olakšica koje daje država. Takođe, par stotina hiljada starih osoba živelo je po staračkim domovima, dok su drugi bili ozbiljno onesposobljeni ili su se teško kretali, ili su bili u potpunosti vezani za krevet.⁸

Tabela 1. Procena stanovništva po starosti i polu u Republici Srbiji⁹:

	2013.			2014.			2015.			2016.		
	ukupno	M.	Ž.	ukupno	M.	Ž.	ukupno	M.	Ž.	ukupno	M.	Ž.
65-69	375778	171365	204413	407235	185971	221264	446484	204138	242346	476171	217734	258437
70-74	332439	144680	187759	318809	138868	179941	301782	131164	170618	293228	127392	165836
75-79	291322	119894	171428	286673	117984	168689	282487	116447	166040	278149	114859	163290
80-84	184837	71351	113486	189236	73209	116027	191137	74397	116740	191608	74876	116732
85+	92027	31787	60240	99448	34886	64562	106951	37901	69050	113792	40772	73020

Na osnovu tabele možemo zaključiti da se udeo starog stanovništva iz godine u godinu sve više povećava, kao i da je veći udeo žena nego muškaraca. Takođe, najveći broj starog stanovništva čine osobe između 65 i 69 godina života. Najmanje ima osoba sa 85 i više godina, što je i očekivano. Na osnovu rezultata Republičkog zavoda Srbije, prosečan broj godina umrlih lica iz 2016. godine iznosi 74.8 godina.¹⁰ Dok prosečno trajanje života osoba s obzirom na godine, prema Republičkom zavodu za statistiku, za muškarce iznosi 73 godine, dok za žene 78 godina. Tokom 2011. godine osobe starije od 65 godina i ženskom pola su uglavnom živele u samačkim domaćinstvima – preko 70%, dok je u samačkim domaćinstvima živelo između 20 i

⁷ S. Konstantinović-Vilić, V. Nikolić-Ristanović, M. Kostić, Kriminologija, Niš, 2012, str 133.

⁸ M. Kostić, Starenje i viktimizacija, U: Pristup pravosuđu - instrumenti za implementaciju evropskih standarda u pravni sistem Republike Srbije : tematski zbornik radova. Knj. 4 , Niš, 2008, str 347.

⁹ Tabela preuzeta sa sajta Republičkog zavoda za statistiku – Procene stanovništva po starosti i polu, uporedni pregled – podaci od 2011. godine

¹⁰ Vitalna statistika, Prirodno kretanje stanovništva; preuzeto 25.10.2017.
<http://www.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=162>

30% osoba muškog pola.¹¹ U domove za odrasle i starije je u 2013. godini smešteno 60% žena i 40% muškaraca. U prilog činjenici da se broj starih osoba konstantno povećava, bez obzira na pol starih osoba govori sledeća tabela. Na osnovu prikazane tabele možemo zaključiti da je staro stanovništvo u stalnom porastu tokom cele godine, bez obzira na pol starih osoba. Beleži se porast sredinom godine u odnosu na početak godine, kao i porast krajem godine u odnosu na sredinu godine.

Tabela 2. Procenjen br stanovnika za 2016. godinu po polu i petogodišnjim starosnim grupama¹²

Procenjen broj stanovnika za 2016. Godinu, po polu i petogodišnjim starosnim grupama (početak, sredina i kraj godine)									
Starost	1. januar			prosek			31. decembar		
	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene
Republika Srbija									
ukupno	7076372	3446258	3630114	7058322	3437630	3620692	7040272	3429027	3611245
0-4	328571	169422	159149	328079	169141	158938	327602	168886	158716
5-9	334235	172131	162104	332767	171535	161232	331287	170928	160359
10-14	357887	183917	173970	355733	182763	172970	353592	181616	171976
15-19	355657	183008	172649	353422	181779	171643	351171	180540	170631
20-24	413379	212367	201012	408693	210151	198542	404028	207955	196073
25-29	448646	229507	219139	445416	227890	217526	442158	226252	215906
30-34	486913	247835	239078	484256	246587	237669	481621	245358	236263
35-39	500281	253857	246424	497774	252683	245091	495251	251491	243760
40-44	488695	245224	243471	491408	246654	244754	494139	248101	246038
45-49	466791	231102	235689	466992	231566	235426	467191	232022	235169
50-54	481733	235152	246581	476688	232873	243815	471622	230576	241046
55-59	511358	246510	264848	505367	243436	261931	499395	240389	259006
60-64	558808	265238	293570	558779	264939	293840	558753	264636	294117
65-69	469076	214505	254571	476171	217734	258437	483260	220946	262314
70-74	291479	126433	165046	293228	127392	165836	294987	128372	166615
75-79	281111	116033	165078	278149	114859	163290	275174	113658	161516
80-84	191033	74641	116392	191608	74876	116732	192198	75137	117061
85+	110719	39376	71343	113792	40772	73020	116843	42164	74679

¹¹ http://www.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Staovnistvo/ZeneiMus/ZiM_srpski_web.pdf

¹² Tabela preuzeta sa sajta Republičkog zavoda za statistiku u delu koji se odnosi na Procene, projekcije i demografske pokazatelje pod nazivom „ Procene staovništva po starosti i polu”.

Srbija je zemlja koja ima veliki udeo starog stanovništva i koje se susreće sa diskriminacijom na osnovu svojih godina. Tačnije, čak 47% starog stanovništva se susreće sa ovim vidom diskriminacije, a samo 3% stanovništva se susreće sa povremenom diskriminacijom.¹³ Stare osobe su podložne svim oblicima nasilja, a kao žrtve se javljaju najčešće žene u čak 75% slučajeva.¹⁴ Muško nasilje nad ženama podrazumeva svaki čin protiv ženine volje, a koji za posledicu ima ugrožavanje psihičkog, fizičkog, seksualnog ili ekonomskog integriteta.

Imajući u vidu sve navedeno možemo zaključiti da biološka i psihološka obeležja starih osoba utiču na to da one budu isključene iz društvenih i porodičnih tokova. Takođe, odatle potiče i viktimizacija/diskriminacija starih osoba. Stare osobe uglavnom ne prijavljuju učinioce kao i slučajeve viktimizacije, stoga se nasilje nad starim licima odlikuje velikom tamnom brojkom.

Biološka obeležja starih osoba

Starenje predstavlja složeni proces koji obuhvata biološke, psihičke i socijalne aspekte. Sve ove promene su povezane i međusobno utiču jedne na druge. Prvenstveno, starenjem individue dešavaju se različite **biološke promene**, koje izučava interna medicina. One se odražavaju na fizički izgled, kao i kroz slabljenje motornih funkcija ili kroz rad unutrašnjih organa. Fizičke promene se uglavnom vide smanjenjem visine od nekoliko centimetara, kosa se proređuje i postaje seda, koža postaje suva i izborana.¹⁵ Takođe, dolazi do povlačenja zubnog mesa, što dalje dovodi do gubitka zuba. Povećava se nivo šećera u krvi, stoga često dolazi do pojave staračkog dijabetesa. Još jedna promena koja prati biološko starenje jeste oslabljenje sluha. Međutim to se uglavnom dešava postepeno, stoga većina starih ljudi to doživljava kao normalan proces starenja i ne traži pomoć lekara, niti isto koriguje slušnim aparatom. Dešavaju promene i kod vida starih osoba, ali za razliku od sluha, sa godinama se može poboljšati vid stare osobe u zavisnosti od njene prethodne dioptrije.

Postoji tendencija promene telesne temperature starih osoba, tačnije ista postaje niža. Druge uočljive promene odnose se na pluća, koja se skupljaju, na reflekse koji postaju slabiji, mokrenje

---

¹³ <http://rs.n1info.com/a69332/Vesti/Stare-osobe-zrtve-nasilja-koje-najvise-cute.html>

¹⁴ <http://rs.n1info.com/a69332/Vesti/Stare-osobe-zrtve-nasilja-koje-najvise-cute.html>

¹⁵ S. de Bovoar, Starost knj. 1., Beograd, 1987, str. 32-33.

u kasnim satima itd. Više od polovine starih osoba u Srbiji pati od jedne ili više hroničnih bolesti, stoga možemo zaključiti da se fizičko zdravlje stare osobe sa godinama pogoršava. Nastaju promene i na drugim čovekovim organima i do promene u radu istih: srcu, mozgu, jetri. Rad ovih organa se menja, tačnije slabi njihova funkcija. Kostii starih osoba postaju krhke i lakše dolazi do preloma istih. Operacije kod starih osoba su mnogo rizičnije nego kod mladih osoba, često mogu dovesti do smrtnog ishoda. To je posledica stanja njihovog organskog sistema, koji protekom godina postaje sve slabiji. Bitno je ukazati na činjenicu da iako na funkciju organskih sistema najviše utiču bolesti, ona je odraz socijalnih navika pijedinca tokom života, stepena aktivnosti osobe, nasledne odnosno genetske predodređenosti, ishrane, konzumiranja cigareta. Stoga možemo zaključiti da ne postoji tačan „obrazac ponašanja” organskog sistema neke osobe, već se on razlikuje kod svakog čoveka u zavisnosti od svih napred navedenih karakteristika.¹⁶ Promene se mogu uočiti i kod polnih žlezda, s tim da postoji razlika između muškaraca i žena. Kod muškaraca nisu uočene naročite promene na spermatozoidima, tako da je oplodna moć moguća. S druge strane kod žena je zapažen „jedinostveni događaj u procesu starenja” koji se ogleda u prestanku reproduktivne funkcije oko pedesete godine života.¹⁷ Takođe, zapaženo je da žene nastoje da nadžive muškarce, zbog toga one obuhvataju većinu starih osoba, čak 54% globalne populacije starije od 60 godina, dok 61% čine starije osobe od 80 i više godina. Zapažena je tendencija da žene budu marginalizovane i ugrožene za razliku od starijih muškaraca, kao i da je siromaštvo zastupljenije među starijim ženama i u razvijenim zemljama i u zemljama u razvoju.¹⁸

Svako lice može postati žrtva nekog kriminalnog ponašanja. Rizik viktimizacije zapravo zavisi od određenih faktora koji mogu biti unutrašnji i spoljašnji, kao i od predispozicija.¹⁹ Biološke promene utiču na povećani rizik viktimizacije. Zbog celokupnog stanja organizma u starosti, čije funkcije su postale slabije nego ranije, stare osobe su podložne raznim bolestima. Bitno je napomenuti činjenicu da i sama bolest ubrzava starenje, kako kod starijih tako i kod mladih osoba. Zbog toga država treba da obezbedi adekvatnu ekonomsku i socijalnu sigurnost, jer neadekvatno staranje ovih lica dovodi do smrti. Veliki procenat globalnog tereta bolesti

---

¹⁶ M. Kostić, *Viktimitet starih ljudi*, Niš, 2010, str. 38.

¹⁷ S. de Bovoar, op. cit., str 34.

¹⁸ https://www.un.org/development/desa/ageing/wp-content/uploads/sites/24/2017/07/UNDP_AARP_HelpAge_International_AgeingOlderpersons-and-2030-Agenda-2.pdf

¹⁹ S. Konstantinović-Vilić, V. Nikolić-Ristanović, *Kriminologija*, Niš, 2003, str 379.

koncentrisan je u generaciji koja ima preko 60 godina. Udeo dugoročnih i hroničnih bolesti je veoma veliki. Misli se na bolesti kao što su: razne vrste raka, respiratorna oboljenja, artritis i mentalni i neurološki poremećaji. Sa povećanjem godina neke osobe, povećava se i rizik da oboli od neke vrste raka. Učestalost raka pluća kod osoba koje imaju oko 50 godina je 100/100 000, dok kod osoba koje imaju oko 70 godina je 500/100 000.²⁰

Biološke promene se dešavaju kod svakog pojedinca protekom vremena i praćene su psihološkim promenama, sto dalje dovodi do promene socijalnog položaja.

Psihološka obeležja starih osoba

Starost sa sobom nosi veliki broj promena, koje se ogledaju kako u fizičkom izgledu, tako i u češćim problemima sa zdravljem i promenama u socijalnom položaju. Stare osobe se moraju izboriti sa svim tim promenama, ali i da im se prilagode. Možemo zaključiti da proces biološkog starenja dovodi do **psiholoških promena**. Primer o povezanosti bioloških i psiholoških promena jeste činjenica da se depresija češće javlja kod starih osoba koje obole od dijabetesa.²¹ Međutim, mnogi aspekti ličnosti u starosti ostaju nepromenjeni. Opadanjem fizičke sposobnosti koja je povezana sa starošću, neminovno dolazi do pada i mogućnosti obavljanja različitih funkcija u društvu kao i angažovanja u porodici, samim tim to dovodi do psiholoških promena kod stare osobe.

Kada govorimo o psihičkom stanju starih osoba kao i njegovim specifičnostima činjenica je da oni nisu dovoljno istraženi. Ono se najviše ispoljava kroz emocionalne reakcije. Tačnije, kako stara osoba doživljava sebe, druge, kao i život uopšte, ali u svoje okrilje uključuje i kognitivne sposobnosti pojedinca. Osnovne crte ličnosti se ne menjaju bitno, pa samim tim neki psihički aspekti su ostali nepromenjeni, kao npr: zadovoljstvo životom i moralne norme. Stare osobe su svesne svojih godina i one im ne predstavljaju nikakav problem. Drugi aspekti kao što je samoprihvatanje, ugodnost i savesnost dobijaju na intenzitetu, to je verovatno posledica prihvatanja starosti i mirenja sa životom. Opadanje emocionalnih veza sa ljudima i objektima iz okoline, tj socijalna izolovanost je karakteristična za stare osobe. Socijalna izolovanost može

---

²⁰ Birren, JE, Encyclopedia of gerontology (2nd ed.), New York, 2007, p. 217.

²¹ Ibid., p. 412.

dovesti do paranoidnih ideja kod stare osobe, tačnije ideje da neko hoće da je otruje, ubije, opljačka, da joj neko ulazi u stan. Upravo ove paranoidne ideje znaju biti okidač kod stare osobe da iste prijavljuje policiji. Zapaža se poteškoća o integraciji spoljnih uticaja. Stare osobe postaju sebične kada je reč o njihovim potrebama, tačnije važnost zadovoljavanja njihovih potreba je sve izraženija. Većina starih osoba zbog stečenog iskustva tokom svog života ima kompleksniju sliku o sebi. Međutim, oni sebe smatraju istom osobom kakva su nekada bili, tj imaju koherentan pojam o sebi. Možemo primetiti da stare osobe kada opisuju sebe uglavnom se osvrću na fizičko funkcionisanje, zdravlje i nekada stečena iskustva, što nije slučaj sa mlađim osobama. Zamerke mladih osoba upućene starim licima se odnose na to da stare osobe često pričaju o prošlosti, tj o događajima i licima iz prošlosti. Smatramo da stara osoba to radi sa ciljem da ih mlađa osoba bolje razume, kao i radi ponovnog proživljavanja odnosa sa nekim bliskim osobama koje više nisu prisutne u njihovim životima. Naravno, neke stare osobe to rade ne bi li na svojim prošlim iskustvima podučili mlade osobe. Sve ove pojave se smatraju „pozitivnim delovanjem” prošlosti na staru osobu. Međutim, prošlost može „naterati” staru osobu da analizira sadašnjost, koja je ispunjena socijalnim problemima i ostalim nezadovoljstvima kod stare osobe i njenim upoređivanjem sa „slavnom prošlošću“, što dalje može dovesti do izvršenja samoubistava. Duhovnost i religioznost mogu uznapredovati sa godinama života starije osobe, tj kada osoba pređe pedesetu godinu. Razlog ove pojave može biti da ona predstavlja vid pomirenja sa životom i stalnom nesigurnošću, koju starost nosi u tom životnom dobu. Zdravlje, poteškoće sa kretanjem i prevozom su stvari koje otežavaju veće učesće starijih osoba u crkvama i ostalim religioznim aktivnostima. Često možemo čuti da se „stare osobe ponašaju kao deca”. Uzrok takvog ponašanja je izraženija želja za životom kod starih osoba. Upravo zbog te želje stare osobe posvećuju pažnju stvarima koje im mogu „produžiti život” – hrani, vitaminima, lekovima, raznim drugim preparatima. Događaji u životu stare osobe, kao što su smanjenje prihoda, bolesti, smrt supružnika, bliskih prijatelja ili braće i sestara mogu dovesti do depresije stare osobe. Međutim, ovi nemili događaji jači utisak ostavljaju na mlade osobe nego na starija lica. Verovatno je to posledica dugogodišnjeg životnog iskustva ostarelog lica, koje je prošlo kroz mnogo teških perioda.

Dodala bih i podatak koji je istakla SZO a to je da se očekuje porast broja starih ljudi sa demencijom, na primer, sa današnjih 44 miliona na 135 miliona do 2050. godine. Demencija je

jedan od rizičnih faktora koji dovodi do frustracije kod zlostavljača pa samim tim i do nasilja nad ostarelim licem.

Socijalna obeležja starih osoba

Prilikom starenja osobe dolazi do promena u odnosu pojedinca i društva, tačnije do promene socijalne aktivnosti, socijalnih interakcija i same socijalne uloge starih osoba. Postoji razlika između makro i mikro socijalnih faktora koji doprinose starenju. Stranje se kroz makro faktore posmatra u svetlu demografskih i socijoloških promena, koje dalje dovode do toga da pojedinci budu pasivno izloženi kulturnim i društvenim uticajima. Sa druge strane mikro socijalni faktori odnose se na socijalni status i uloge pojedinca koje mu društvo dodjeljuje i na osnovu koje on određuje svoju vrednost. Socijalna obeležja starih osoba su delom uzrokovana biološko-psihološkim promenama zbog kojih dolazi i do promena u ekonomskom položaju. Sve to dalje dovodi do neposredne **promene socijalnog položaja** starih osoba. Položaj starih osoba, kako u prošlosti tako i danas, mnogo je bolji u bogatijim nego u siromašnijim porodicama. Osnov sreće starijih osoba predstavljaju socijalne komunikacije. Upravo iz tog razloga su starije osobe koje održavaju odnos sa svojom porodicom zdravije, srećnije i duže žive, što nije slučaj sa izolovanim osobama. Međutim, jedna od bitnih činjenica je i zdravlje partnera stare osobe. Ukoliko je partner bolestan i veći deo brige i nege o bolesnom partneru je na teretu druge stare osobe, to dalje dovodi do stresa te osobe i frustracije. Odnos između partnera će se učvrstiti, ako su i pre bolesti imali dobar odnos. Bolest starih osoba često može biti teret za njihovu decu koja sada moraju brinuti o njima. Taj teret može kod dece izazvati bes i ljutnju, što dalje dovodi do pogoršanja porodičnih odnosa ali i svađe između potomaka ko će preuzeti obavezu brige i nege o ostarelom licu. Unuci predstavljaju širu socijalnu mrežu stare osobe i kontakt sa njima usrećuje staru osobu i pozitivno utiče na nju. Porodični odnos između ostarele osobe i njenih potomaka može vremenom oslabiti, takođe tada može doći i do izolovanosti iz društvenih tokova. Do socijalne izolovanosti dolazi i zbog migracija stanovništva iz sela u gradove, kao i zbog migracije stanovništva iz naše zemlje u drugu državu. Stara lica vremenom sve ređe odlaze u posetu svojih potomaka zbog finansijske i fizičke nemogućnosti, dok potomci zaokupljeni svojim obavezama ne posvećuju dovoljno pažnje ostarelim licima. Možemo zaključiti da dolazi do stvaranja međugeneracijskog i prostornog jaza između ostarelih lica i njihove porodice. Neostvareno

roditeljstvo jeste jedan od faktora koji može dovesti do viktimizacije starih osoba.²² Stare osobe koje se nisu ostvarile u roditeljstvu uglavnom se okreću prijateljima, susedima ili daljoj porodici. Takođe, stare osobe su sklone sklapanju novih prijateljstava u starosti. Penzionisanje izaziva različite reakcije u zavisnosti od osobe do osobe. Neke osobe se raduju odlasku u penziju, dok kod drugih izaziva stres, dok za neke to predstavlja početak nekih novi aktivnosti. Međutim, stare osobe imaju poteškoća sa prihvatanjem njihove nove uloge u društvu, radne neaktivnosti i nedostatku društvene podrške. Upravo zbog toga oni su često marginalizovani slojevi društva, koji žive ispod ili na granici egzistencije. Faktori koji se izdvajaju kod pokušaja suicida osoba starijih od 65-e godine su: osećanje usamljenosti, loše relacije sa decom, društvena anomija (veoma loš materijalni standard i pad standarda nekadašnjeg življenja) itd.²³

Imajući u vidu da su mlade osobe te u čijim rukama je skoncentrisana moć odlučivanja i upravljanja, ne treba smetnuti sa uma da njihovim sadašnjim uticajem na status i položaj starih lica, zapravo utiču na obeležja svoje sopstvene budućnosti, kada će oni biti stare osobe.

Stereotipi starosti i starenja

Psihološka literatura daje definiciju stereotipa i prema njoj su stereotipi uprošćene i pristrasne percepcije socijalnih grupa ili osoba. Tačnije, to su pristrasne i relativno fiksirane i uprošćene generalizacije o grupi ili društvenoj klasi, kojoj se uglavom naglašavaju njihove negativne karakteristike.

Karakteristika današnjeg vremena i postojećeg društva je etiketiranje ljudi i usvajanje stereotipa. U prilog ovoj činjenici govori veliki broj stereotipa koji se odnose na stare osobe. Moderno društvo čini sve veći broj starih stanovnika, kao i intenziviranije starenja stanovništva. Paradoks se ogleda u činjenici da su upravo u tim društvima predrasude i stereotipi o starima najrasprostranjenije. U prošlosti su se stare osobe uživale veliki ugled i poštovanje. Važilo je za njih da su osobe pune znanja i mudrosti, pa se stoga moglo od njih svašta naučiti. Međutim, kako

---

²² M. Kostić, Viktimizacija starih osoba kao pripadnika posebne marginalne grupe, U: Temida, Beograd, 2004, Viktimološko društvo Srbije, br. 2, str. 7.

²³ Sociološko društvo Srbije, Instituta društvenih nauka, Centar za sociološka istraživanja, Sociološki pregled, Tom 40, Издања 1-4, 2006, str 287.

su prolazile godine, prošli su i pozitivni stereotipi koji se tiču starih osoba. Nažalost, danas se za stare osobe i „treće životno doba” vezuju uglavnom negativni stereotipi. Doduše, formiranju negativnog stava o starosti doprinose same stare osobe, koje često u razgovoru i u svom ponašanju potenciraju negativne aspekte života u starosti. Naravno, to dalje dovodi do toga da se i oni sami osećaju lošije, kao i da kod drugih osoba izazovu negativna predubeđenja o starosti.

Stereotipi koji predstavljaju negativna obeležja te dobi: radna neaktivnost, fizička nemoć, zavisnost od drugih, slabo pamćenje, odsutnost, konzervativnost, rigidnost, svadljivost, tvrdoglavost, škrtost, egocentričnost, cinizam itd. Međutim, mnogi od ovih stereotipa nemaju utemeljenje. Na primer pogrešno je etiketirati stare osobe kao radno neaktivne. Odlazak u penziju jeste kriterijum koji se najčešće koristi za obeležavanje početka starosti, ali postoji mnogo starih osoba koje nisu stekle uslov za odlazak u penziju. Takođe, imamo penzionere koji su radno aktivni na različite načine (aktivnosti koji se tiču njihove profesije ili čak čuvanje unuka). Iz tog razloga opravdana je tvrdnja da postoji jedan deo stare populacije koji nakon penzije doprinosi svojim aktivnostima društvu. Ne treba zaboraviti ni činjenicu da je prednost i privilegija starosti da se bude oslobođen od radnih aktivnosti, jer su te osobe svoj doprinos društvu dale u prošlosti i zbog toga sada treba da uživaju u drugim aspektima života. Delimično je istinito da u starosti dolazi do pogoršanja fizičkog i psihičkog stanja ostarelog lica. Tačnije, dolazi do usporenja metabolizma, opuštanja mišićne mase i itd., ali te promene nisu uvek hronične već njima mogu doprineti razni faktori. Razne vežbe i navike mogu ublažiti ovu pojavu. Neke od aktivnosti i vežbi su: odlazak u prodavnicu, uključivanje u socijalne mreže, rešavanje ukrštenica i čitanje novina, vođenje računa o ishrani i itd. Promene osobina ličnosti, ne moraju biti isključivo produkt starosti i starenja, već se to može pripisati samom protoku vremena i sticanju životnog iskustva. Ljudi se svakako po svojim karakternim osobinama razlikuju i u mladosti, a životne situacije ih dodatno menjaju, pa samim tim su pravci promena drugačiji. Mnogi ljudi u starosti postaju škrtiji, dok drugi postanu rasipnici (kupuju sve što im neko ponudi ili naručuju „sve što vide” na televizijskim reklamama). Doduše, neki postanu toleratniji i idu u skladu sa vremenom, dok su drugi kritičniji i konzervativniji. Sve ove osobine ličnosti možemo zapaziti i kod mladih osoba.

Pozitivni stereotipi koji na ovu grupu ljudi gledaju prema suprotnom obrascu su mnogo ređi. Upravo iz tog razloga se u većini razvijenih zemalja sveta starenje stanovništva posmatra kao štetna pojava. Stare osobe predstavljaju teret za aktivne ljude, jer su radno nesposobni. Pritom se

ne sme zanemariti činjenica da su svi aktivni ljudi budući neaktivni, kao i da su stare osobe svoj doprinos već dale i da imaju puno pravo da od društva očekuju zaštitu i pomoć.

Negativni stereotipi sprečavaju stare osobe da se uključe u različite društvene tokove u oblasti kulture, politike, ekonomije. Mlade osobe doprinose ovakvim stavovima i mogu da ih promene. Za početak dovoljno je da svako od nas promeni svoja predubedenja o starosti i starim osobama. Ne treba smetnuti sa uma da razbijanjem ovih barijera, svaka mlada osoba doprinosi svom položaju u budućnosti.

II. OBLICI ZLOSTAVLJANJA STARIH OSOBA

Prihvaćena definicija zlostavljanja starih osoba od strane Svetske zdravstvene organizacije i Centra interdisciplinarnе gerontologije iz 1995. godine: „Zlostavljanje starih osoba je pojedinačni akt, ponovljeno ponašanje ili nedostatak akcije, koja se javlja u odnosu gde postoji poverenje između dve osobe i prouzrokuje stres ili štetu starijoj osobi”.

Zlostavljanje starih lica je termin koji se odnosi na bilo koji ispoljeni postupak, nameru i akt zanemarivanja od strane onoga ko je staralac ili druge osobe koja prouzrokuje povređivanje ili ozbiljan rizik od povređivanja odrasloj vulnerabilnoj osobi.

Zlostavljanje starih osoba se kao termin prvi put pojavio krajem 1970. godina. Tokom preduzetih istraživanja od strane različitih agencija, dolazilo se i do različitih definicija ovog pojma. U literaturi postoji više gledišta određenja pojma „stare osobe”, prema nekima su to lica koja imaju 50 i više godina, dok drugi smatraju da se taj pojam odnosi na lica koja imaju preko 60 godina, ili pak više od 65 godina. Termin „zlostavljanje starih” se često zamenjuje terminom „batinjanje bake”.

Postoje različite podele zlostavljanja u zavisnosti od kriterijuma koji se uzima u obzir. Zlostavljanje se može podeliti s obzirom na mesto gde se ono odvija i način nasilnog ponašanja. Nasilje nad starijima može se odvijati u privatnosti doma kao najčešće mesto zlostavljanja starih osoba, ali i u ustanovi i strukturalno. Starije osobe uglavnom žive privatno, tj. u svojim kućama sa članovima svoje porodice ili sami. Nasilje može biti povezano s njihovom finansijskom ili emocionalnom zavisnosti od članova porodice. Kod starih osoba smeštenih u ustanovu, zlostavljanje se može javiti kod hranjenja, kupanja, oblačenja, uzimanja lekova i sl. Strukturalno nasilje odvija se u okviru društva. Takav vid nasilja odnosi se na nedostatak socijalne sigurnosti i finansijskih sredstava koja bi omogućila zadovoljavajući kvalitet života. Ovaj oblik odnosi se na diskriminirajuću socijalnu, zdravstvenu i ostalu politiku i praksu prema starijima, te neodgovarajuće i uznemiravajuće postupanje javnih službi.²⁴ Takođe, starija osoba može istovremeno doživeti više različitih oblika zlostavljanja. Prilikom istraživanja zapženo je da se retko javlja samo jedna vrsta nasilja, uglavnom se vrše u kombinaciji, na primer fizičko nasilje i

---

²⁴ M. Ajduković, Nasilje u obitelji (2. prošireno izdanje), U: Puljiz, V., Bouillet, D. (ur.); Nacionalna obiteljska politika, Zagreb, 2003, 265-274.

zanemarivanje. Zbog toga je važno da stručnjaci, ali i javnost, budu upućeni o znakovima upozorenja za moguće zlostavljanje starih osoba ne bi li ga blagovremeno uočili i reagovali.

Svaki oblik nasilnog ponašanja uključuje različite načine postupanja prema žrtvi i ostavlja različite posledice.

Psihičko zlostavljanje podrazumeva bilo kakvo nanošenje mučenja, boli ili stesa koje stara osoba smatra psihičkim zlostavljanjem. Takođe, uključuje i svaki vid ili pokušaj dehumanizacije kao i podcenjivanje starijih osoba . Verbalno ili neverbalno postupanje koje smanjuje njihovo samopoštovanje, kao i tretiranje njihovog psihološkog i emocionalnog integriteta predstavlja zlostavljanje. Ovaj vid zlostavljanja kao posledicu ne ostavlja nikakve vidljive tragove, stoga se veoma teško i otkriva. Međutim, izaziva osećaj uzrujanosti i uznemirenosti kod stare osobe, ili je pak osoba u stanju potpune povučenosti. Specifični primeri psihičkog zlostavljanja uključuju izloaciju stare osobe od njegove/njene porodice, prijatelja ili svakodnevnih aktivnosti.²⁵ Psihičko zlostavljanje može uključivati:

- pretnje o korišćenju nasilja
- pretnje da će ih napustiti i ostaviti same
- namerno zastrašivanje kao npr. da neće dobiti hranu
- laganje, ruganje, nazivanje pogrđnim imenima
- nedopuštanje proveravanja tvrdnji o njihovom zlostavljanju
- socijalna izolacija i zabranjivanje poseta
- skrivanje informacija na koje imaju pravo
- ponižavanje starijih osoba zbog načina njihovog govora
- namerno i pogrešno interpretiranje njihovih tradicija, nepoštovanje
- ignorisanje i preterano kritikovanje, naređivanje
- konstantno nametanje pitanja smrti i namerni razgovor o istom
- postupanje sa starijim osobama kao da su deca ili sluge.

Primeri psihičkog zlostavljanja: Sin koji je patio od šizofrene paranoje i koji je imao dodatna mentalna oštećenja od droge i alkohola koje je konzumirao od svoje četrnaeste godine, psihičko je zlostavljao svoju majku. On je nju mučio na više načina. Jedan dan bi postao besan i ljut, uzeo

---

²⁵ Randal W. Summers, Allan Michael Hoffman, Elder Abuse: A Public Health Perspective, Washington, DC, 2006, p. 9.

bi majku za ruku i okretao bi joj invalidska kolica u krug. Jedanput je išao iza nje i vikao „Mogao bih da izazovem da dobijes infarkt”. Stalno joj je govorio da je trebalo da umre odavno. Dešavalo se da uhvati majku za glavu i priča joj o tome kako će je ubiti. Takođe, desilo se da joj oko vrata obmotao gajtan od telefona uz pretnju da će je udaviti. Više puta joj je stajao na stopalu.²⁶

Finansijska (materijalna) eksploatacija obuhvata novčane manipulacije ili iskorišćavanje, a uključuje prevare, falsifikovanje, ucene, zloupotrebu. Odnosi se na korišćenje novca ili vlasništva starije osobe na nepošten način ili korišćenje imovine ili fondova starije osobe radi sticanja lične koristi. Svako postupanje bez dopuštenja na način da se neprikladno ili protivzakonito koristi nečija imovina ili novac je novčano izrabljivanje odnosno finansijsko zlostavljanje. Ono može uključivati:

- krađu novca starije osobe, penzije ili druge imovine
- prodaju njihovih kuća ili vlasništva bez njihovog pristanka
- zloupotrebu punomoćja
- naplaćivanje većih cena za stvari koje se kupe starijoj osobi
- nedopuštanje starijoj osobi da se iseli npr. u dom kako bi mogli i dalje imati uvida u penziju i sl.
- ne vraćanje novaca nakon što su ga pozajmili od starije osobe
- otvaranje njihove pošte
- menjanje testamenta
- potpisivanje dokumenata umesto njih
- korišćenje njihove kuće bez da im se plate troškovi
- unovčavanje čeka bez potpisa ili dozvole starog lica.

Primer finansijske eksploatacije: Sin je majku od 75 godina držao u podrumu bez prozora protiv njene volje. Majka je bila mentalno nesposobna i nije ustajala iz kreveta. Ponkad bi je našli kako leži u sopstvenom izmetu. Davali su joj hranu, ali su minimalno komunicirali i brinuli o njoj. Porodica njenog sina je takvo ponašanje objasnila time da su morali da je drže u podrumu jer bi u suprotnom „upralja” kuću. Porodica žrtve nije želela da je stavi u starački dom, jer je kuća u kojoj su živeli pripadala žrtvi i nisu želeli da na neki način umanje svoje nasledstvo (žrtva

---

²⁶ DIANE Publishing Company, Elder Abuse: A Decade of Shame and Inaction, 1995, p. 17.

je posedovala pozamašnu sumu na štednom računu).²⁷ Drugi slučaj se odnosio na sedamdesetogodišnjakinju koja je finansijski zlostavljana od svog tridesetogodišnjeg kućepazitelja. Tačnije, kućepazitelj je preko osamnaest meseci uzimao od žrve novac dok nije otkriven, ukupna suma je iznosila 164.000,00 dolara. Otkriveno je takođe, da je ista osoba eksploatisala i druge žrtve starosti od 66 do 90 godina.²⁸

Fizičko zlostavljanje uključuje bilo koji akt nasilja prema starijoj osobi nezavisno od toga da li će rezultirati fizičkom povredom ili ne. Namerno izazivanje bola ili povrede, a koje rezultira fizičkom povredom, nanošenjem fizičkog bola i umanjenjem fizičke sposobnosti smatra se fizičkim zlostavljanjem stare osobe. Ovaj oblik nasilja se može ispoljiti na neki od sledećih načina:

- udaranje
- paljenje
- guranje i gađanje
- šamaranje i štipanje
- podmetanje noge
- šutiranje
- pljuvanje
- prisiljavanje starije osobe da ostane u krevetu ili stolici
- prisiljavanje da ostane u sobi i zaključavanje
- uskraćivanje lekova ili preterano davanje lekova
- ograničavanje slobode.

Znaci koji ukazuju da je stara osoba pretpela fizičko nasilje - modrice, oguljotine, naprsline i prelomi kostiju, otvorene rane, posekotine, tragovi vezivanja, uganuća, laboratorijske analize o predoziranju lekovima ili uzimanju manje doze od propisane. Starije osobe uglavnom ne traže nikakvu pomoć, već podležu fizičkom zlostavljanju.

Primer slučaja fizičkog nasilja koji se desio u Tenesiju: Ženu od 82 godine je teško pretukla njena četrdesetogodišnja ćerka, zbog čega je bila hospitalizovana osam nedelja. Tačnije, nasilnik je žrtvu udarao, vukao za kosu i naneo joj rane po celom telu oštrim predmetom. Ćerka je zbog

---

²⁷ Ibid., p. 13.

²⁸ Ibid., p. 16.

nemogućnosti da sama radi i zarađuje, ekonomski zavisila od majke. Majka je bila uplašena, pasivna, bleđa i povučena, stoga nije bila u mogućnosti da se na bilo koji način odbrani niti da potraži pomoć.²⁹

Seksualno zlostavljanje – stare osobe su izložene opasnosti da postanu žrtve seksualnih napada. Geneza gerontofilije se može objasniti time da kod učinioca postoji incestoidna seksualna privrženost prema majci, odnosno ocu. Međutim, u nekim slučajevima, gerontofili se odlučuju na brak sa starom osobom ne samo zbog seksualne privlačnosti već i zbog iščekivanje bogatstva ili zbog materijalne koristi.³⁰

Seksualno nasilje uključuje različite oblike seksualnog ponašanja, iskorišćavanja i uznemiravanja (seksualno maltretiranje, napadanje i sramoćenje) bez njihove volje i pristanka. Takođe, obuhvata neželjeno doticanje, sve vrste seksualnog napada poput silovanja, sodomije, razgoličavanja i fotografisanja. Stariji često nisu sposobni zbog njihovog fizičkog ili psihičkog stanja izraziti negodovanje prema takvom ponašanju.

Znaci koji ukazuju da je postojalo seksualno nasilje prema staroj osobi: venerične bolesti i infekcije, modrice na grudima i genitalijama, analno ili vaginalno krvarenje, pocepani, umrljani ili krvavi donji veš.³¹

Primer: Slučaj iz 1978. godine koji opisuje seksualno nasilje nad bakom 80 godina u Kolumbiji, privukao je posebnu pažnju jednog reportera, a onda i šire javnosti. Baka je bila zlostavljana od strane svog zakonskog sina čak 6 godina, a žrtva nasilje nije prijavila iz straha za svoj život. Sin bi joj pretio čekićem ukoliko bi mu se suprostavila. Stare osobe su često žrtve nasilja, ali se do tih podataka teško dolazi zbog tamne brojke, dok svaka šesta žrtva je spremna da prijavi učinioca.³²

Zanemarivanje se odnosi na namerno ili nenamerno nepružanje osnovnih uslova za život i potrebne nege. Staratelj odbija da izvrši tj. neizvršava obaveze koje ima prema ostarelom licu. Od zanemarivanja treba razlikovati samozenemarivanje, jer ono podrazumeva takvo ponašanje stare

---

²⁹ Ibid., p. 2.

³⁰ S. Konstantinović-Vilić, V. Nikolić-Ristanović, M. Kostić, *Kriminologija*, Niš, 2012, str 133.

³¹ M. Kostić, *Viktimizacija starih osoba kao pripadnika posebne marginalne grupe*, U: *Temida* br. 2, Beograd, 2004, str. 8

³² DIANE Publishing Company, op. cit. p. 1.

osobe koje se odražava kao pretnja sopstvenom zdravlju i sigurnosti stare osobe. Napuštanje stare osobe podrazumeva odlazak lica koje je preuzelo brigu o staroj osobi.

Značajno istraživanje sprovedeno je u Sjedinjenim Državama u trajanju od 9 godina, na uzorku od 2.812 starijih osoba, od kojih su identifikovani oni koji su doživeli zlostavljanje i/ili zanemarivanje. Dobijeni nalazi pokazali su da u grupi ispitanika u kojoj nije bilo zlostavljanja, 40% starijih još je bilo živo, dok je u grupi u kojoj su stariji bili izloženi zlostavljanju, svega je 9% bilo živih. Istraživači su zaključili da zanemarivanje i zlostavljanje uzrokuje značajan interpersonalan stres, koji se može smatrati dodatnim rizikom za smrt.³³

Istraživanje izvršeno na osnovu 6.867 poziva upućenih AEA³⁴ telefonu, dovelo je do sledećih rezultata: analizom je dobijeno da je 41% starijih osoba imalo iskustva s muškom osobom kao zlostavljačem, dok su 25% počinitelja bile žene. Čak 33% počinitelja je plaćeno osoblje (njegovatelji, medicinska sestra), a većina zlostavljača (46%) je povezana sa žrtvom.

Primer zanemarivanja: Bolničari su doveli ženu od 60 kg u bolnicu, koja je bila zbunjena i imala je neke minimalne reakcije. Ona je bila dehidrirala, imale je crve na svojoj levoj nozi koja je bila umotana u tkaninu, kolena su joj bila krvava i po celom telu je imala modrice. Takođe je imala masnicu na levom oku i duboku ranu kod desne obrve. Ženu je ispitala policija, došli su do saznanja da živi sa ćerkom i unucima. Nije htela da potvrdi da je ćerka fizički maltretira niti da je bila zanemarivana uz rečenicu „Ne želim nikome da napravim problem”. Nakon toga je policija posetila ćerku, ona je sve povrede objasnila činjenicom da njena majka stalno pada po kući, kao i da odbija svaku vrstu pomoći. Dodala je da stalno nosi duge majice, pantalone i obmota glavu u šal, tako da nije mogla da primeti modrice i rane. Jedina stvar koja je bila neobična jeste ta, da je njena majka uvek imala dobar apetit ali dva dana pre nego da je prime u bolnicu prestala je da jede. Socijalni radnici koju su posetili ćerku, primetili su da je kuća čista i lepo sređena, ali i da postoji velika verovatnoća da je nasilje nad starijom osobom vršeno u kući. Krevet u kome je spavala starija osoba bio je bez posteljine kada su je bolničari uzeli i odveli u bolnicu. Starija žena je nakon dve nedelje preminula u bolnici, zbog toga protiv ćerke nije bio pokrenut nikakav postupak.³⁵

---

³³ Abuse of elderly, U: Krug E., Dahlberg, L., Mercy J.A., Zwi A.B. i Lozano R. (eds.); World Report on Violence and Health, Geneva, 2002, WHO Press.

³⁴ Action on Elder Abuse, nevladina organizacija u UK (www.elderabuse.org.uk).

³⁵ DIANE Publishing Company, op. cit., p. 2.

Zanemarivanje i zlostavljanje starih osoba u porodici

Pored navedenih oblika nasilja, postoje još neke njegove varijacije u zavisnosti od okruženja u kome se vrši. Prema tom kriterijumu nasilje se može razvrstati: na porodično nasilje (tj. nasilje koje se vrši u krugu porodice) i drugi vid nasilja predstavlja nasilje koje se vrši u institucijama (tj. odnosi se na nasilje u staračkom domu ili nekoj drugoj instituciji). Svaki vid nasilja nad starim osobama se veoma teško otkriva, bez obzira na mesto dešavanja.

Do šezdesetih godina XX veka nije se smatralo negativnim ponašanjem vršenje nasilja u okviru porodice. Tačnije, na svaki konflikt se posmatralo kao na privatnu stvar koja se rešavala od strane samih članova porodice. To je posledica shvatanja da je dom čovekova tvrđava. Međutim, sada se zahvaljujući raznim ženskim pokretima, kriminolozima/viktimolozima pristupilo rešavanju ovog problema širom sveta. Po prvi put je država javno objavila da porodično nasilje nije lična stvar članova porodice propisivanjem člana 164. u Krivičnom zakonu od 2002., od tada je to društveno i državno pitanje. Nasilje u porodici predstavlja specifičan oblik rodno baziranog nasilja. Utemeljenje porodičnog nasilja prema nekim istraživanjima proizilazi iz sistema patrijahata u kome muškarci imaju moć. Nasilje nad ženama je način pokazivanja i održavanja te moći i ujedno primer zloupotrebe moći jednog pola nad drugim.

Prvenstveno se treba definisati ko sve čini porodicu. Članovi porodice su, naravno, svi oni koji žive u zajedničkom porodičnom domaćinstvu, kao što su: supružnici ili vanbračni partneri, sva deca koja žive s njima, roditelji, braća i sestre, tazbinski srodnici — svekrva, svekar, tašta, tast, usvojenici, usvojitelji, hranitelji, bivši supružnici i vanbračni partneri ako još žive zajedno. Većina starih osoba živi u zajedničkom domaćinstvu sa članovima svoje porodice – sa svojom decom, sa decom i njihovim bračnim partnerima, unucima itd. Porodično nasilje se, takođe ispoljava na gore navedene načine, kao: fizičko nasilje, psihičko nasilje, seksualno nasilje, ekonomska eksploatacija i zanemarivanje.

Primeri nasilja u porodici: Žena od 77 godina, živela je zajedno sa svojim sinom koji je bio heroinski zavisnik. Sin je majku gađao u glavu pivskim flašama i bacio bi je na pod. Takođe, stalno je pretio kako će je ubiti. Sin je nestao jedan dan pre nego da dođe socijalni radnik, ali je kasnije uhvaćen i uhapšen. Drugi primer predstavlja psihičko zlostavljanje jedne žene od strane

njenog sestrića. On joj je stalno pretio kako će je ubiti i kako će zapaliti njen ranč. Jedanput joj je napravio masnicu na oku i naneo modrice, jer je odbila da mu da novac. Primer nasilja kada se muž javlja kao nasilnik prema svojoj ženi - tačnije, muž je fizički i seksualno zlostavljao svoju ženu koja je imala Alchajmerovu bolest. Oboje su imali oko 80 godina i u kući im je stalno stajala jelka sa umotanim poklonima. Pokloni su bili prekriveni paučinom i prašinom, jer su tu stajali više godina i čekali članove porodice koji nikada nisu došli. Ženi je bila potrebna medicinska pomoć zbog stanja njenih bubrega, ali je muž odbijao da joj se ista pruži. Svedoci su kasnije izjavili da je muž bio nasilan prema ženi, kao i da je posedovao pištolj. Nasilje prema ovoj ženi je prestalo tek nakon smrti njenog muža.

Centar za socijalni rad ima pravo, ali i dužnost, da samostalno interveniše u slučaju nasilja u porodici. Najveću pažnju Centar posvećuje slučajevima u kojima su žrtve deca, međutim njegov značaj je ogroman i kada su žrtve stare osobe. U svim slučajevima porodičnog nasilja Centar može da prijavi slučaj policiji, podnese krivičnu prijavu protiv nasilnika i pokreće sporove za utvrđivanje mera zaštite od nasilja u porodici. Mere zaštite od nasilja u porodici su: zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice; zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice; izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti. Sve ove mere zaštite određuje sud.

Starijim osobama se često oduzima poslovna sposobnost od strane suda i postavlja staratelj. Razlog oduzimanja poslovne sposobnosti je činjenica da ostarelo lice nije u stanju da samo brine o sebi i da donosi odluke. Na primer do oduzimanja poslovne sposobnosti dolazi u situaciji kada ostarelo lice odbija da dobrovoljno ode u starački dom, njegova porodica nije u mogućnosti da na adekvatan način brine o ostarelom licu, a ostarelo lice nije u stanju da brine o sebi i ugrožava kako sebe tako i svoju neposrednu okolinu (dešava se da komšije prijave da ostarelo lice ih ugrožava u smislu poplava, požara itd.). Staratelj ne mora biti isključivo član porodice, iako je u praksi uglavnom tako, već može biti i neko drugo lice (npr. lice zaposleno u centru za socijalni rad). Staratelj donosi sve odluke koje se tiču stare osobe i njenog života, takođe upravlja finansijama ostarelog lica. Vid nasilja, gde staratelj zlostavlja ostarelo lice, se veoma teško otkriva.

Ne postoji tačan podatak o rasprostranjenost porodičnog nasilja, jer se ono veoma retko prijavljuje od strane žrtve. Kuća predstavlja simbol sigurnosti za staru osobu. Stara osoba radije će „trpeti“ nasilje, nego prijaviti isto i otići u starački dom. Ostarela lica uglavnom ne žele da u staračkom domu provedu ostatak svog života. Drugi razlog zbog koga ne prijavljuju učinioca, jeste činjenica da su oni iz redova porodice koje žrtva voli i ne želi da ih podvrgne državnim vlastima, ali kao razlog neprijavlivanja javlja se i strah od osвете ili kazne nasilnika. Treći razlog jeste činjenica da je stara osoba uglavnom izolovana od strane nasilnika i zbog toga nije u mogućnosti da prijavi nasilje. Takođe, žrtve zbog ponosa, stida, srama, izolacije, stresa koje izaziva suđenje, ne pričaju javno o nasilju i iz tog razloga isto ostaje neprijavljeno. Prema istraživanju koje je sprovedeno u Americi devedesetih godina³⁶, učinioci su uglavnom bili deca žrtve u 47% slučajeva, mlađi od 40 godina. Takođe iz nekih drugih statistika možemo videti da žrtva nasilja od strane muškog nasilnika, može biti bilo koja žena, bez obzira na godine i obrazovanje, materijalnu situaciju ili nacionalnost. Međunarodni ženski pokret je pokazao da je muško nasilje nad ženama globalna pojava, podjednako se javlja u svim kulturama, s tim da su u određenim zajednicama neki oblici različiti i drugačije se ispoljavaju - spaljivanje žena, ubijanje žena zbog miraza, odsecanje klitorisa, kamenovanje žena, itd.

Značajne varijable kod zlostavljanja starih lica u porodici

Postoje mnoga istraživanja koja su pokušala da indetifikuju značajne varijable. Kada se govori o polu žrtve i nasilnika, istraživanje Steinmetz-a iz 1981. godine je pokazalo da veće predispozicije za vršenjem nasilja imaju ženske osobe, kao i da su žrtve uglavnom ženske osobe. Tačnije, da se kao žrtva uglavnom javlja majka, dok je zlostavljač ćerka. Međutim kasnije istraživanje koje su obavili Pillemer & Finkelhor iz 1988. godine pokazalo je da veću predispoziciju za vršenjem nasilja imaju muška deca tj. sinovi, kao i da podjednako vrše nasilje nad očevima i majkama. Johonson je došao do rezultata da ženske osobe svetlog tena koje imaju 75 godina i više imaju veće predispozicije da postanu žrtve nasilja od strane ćerki koje se javljaju kao nasilnici i koje su uglavnom srednjih godina. Pillemer je došao do zaključka da osobe između

---

³⁶ Randal W. Summers, Allan Michael Hoffman, Elder Abuse: A Public Health Perspective, Washington, DC, 2006, p. 7.

60 i 74 godina su najčešće zlostavljanje od strane članova svoje porodice i da postoji identičan rizik od nasilja i za muškarce i za žene.³⁷

Psiholog Adacir H. Oliveira je izradio profil stare osobe koja je najpodložnija da postane žrtva nasilja: reč je o ženskoj osobi, koja ima između 75 i 85 godina, u rasponu srednje i niže klase i koja pati od psihičkih i/ili mentalnih poremećaja.³⁸ Starija lica koji pate od psihičkih ili mentalnih poremećaja se često nazivaju „slabim starijim osobama” i oni su podložni svim vrstama nasilja – fizičkom, psihičkom, seksualnom nasilju i zanemarivanju, kao i ekonomskom eksploatacijom i manipulacijom.³⁹

Tabela 3. Oštećena lica za krivično delo nasilje u porodici, prema starosti i polu, 2009. i 2013. godina⁴⁰

starost	2009.		2013.	
	žene	muškarci	žene	muškarci
ukupno	2877	757	2978	849
-14	91	90	88	79
14-18	83	41	67	36
18-20	108	22	91	27
21-30	495	96	550	103
31-40	696	70	749	87
41-50	611	94	598	83
51-60	440	150	445	184
60+	353	194	390	250

³⁷ P. J. Brownell, Family Crimes Against the Elderly: Elder Abuse and the Criminal Justice System, NY and London, 2014, pp. 25-28.

³⁸ M. Daley Pagelow, L. W. Pagelow, Family Violence, NY, 1984, Preager Publishers, p. 359.

³⁹ Ibid., p. 360.

⁴⁰ Tabela je preuzeta sa sajta Republičkog zavoda za statistiku u delu koji se odnosi na statistiku polova u 2014. godini http://www.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Stanovnistvo/ZeneiMus/ZiM_srpski_web.pdf

Iz prikazane tabele možemo videti da su žrtve nasilja najčešće ženske osobe. Muškarci se kao žrtve javljaju tri puta manje nego žene. Međutim, osobe starije od 60 godina spadaju u četvrtu kategoriju, tj. najviše žrtvava ima u kategoriji od 31-40 godina, zatim 41-50, 21-30, 51-60 i tek onda 60+. Takođe, možemo primetiti da se broj oštećenih lica u odnosu na 2009. godinu povećao.

Tabela 4. Izvršiocu krivičnog dela nasilje u porodici prema polu i starosti, 2009. i 2013. godine ⁴¹

starost	2009.		2013.	
	žene	muškarci	žene	muškarci
ukupno	209	3089	223	3265
-14	1	1	-	2
14-18	5	50	5	53
18-20	3	69	4	72
21-30	36	581	47	520
31-40	63	748	50	941
41-50	47	829	46	801
51-60	30	560	42	584
60+	24	251	29	292

Izvršiocu krivičnog dela nasilja u porodici su u većini slučajeva muškarci. Oni se skoro 15 puta češće javljaju kao izvršiocu u odnosu na žene. Osobe starije od 60 godina se ređe javljaju kao izvršiocu, tačnije spadaju u petu kategoriju. Međutim, poznati su slučajevi gde ženske osobe u poznijim godinama odluče da prekinu zlostavljanje koje više godina trpe u svojoj porodici. Na primer baka Stana je posle 45 godina zlostavljanja od strane svog muža, ubila istog i završila u zatvoru.⁴² Ona je ubistvo videla kao jedino rešenje iz postojeće situacije. Iz tog razloga je bitno da se radi na podizanju svesti o postojanju nasilja nad starim osobama, da se stare osobe informišu gde mogu potražiti zaštitu, na koji način i koje im ustanove stoje na raspolaganju.

⁴¹Tabela je preuzeta sa sajta Republičkog zavoda za statistiku u delu koji se odnosi na statistiku polova u 2014. godini http://www.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Stanovnistvo/ZeneiMus/ZiM_srpski_web.pdf

⁴²<http://www.telegraf.rs/vesti/2465720-baka-stana-79-je-vec-sest-godina-u-zatvoru-muz-me-je-maltretirao-45-godina-a-onda-sam-uzela-sekiru-video>

Zanimljiv podatak je da najstarija osuđenica u Požarevačkom zatvoru je baka Milica i ima 83 godine, koja je takođe osuđena za ubistvo.⁴³

Tabela 5, Korisnici CSR žrtve nasilja u porodici, prema dominantnoj vrsti nasilja, starosti i polu, 2013 (u %) ⁴⁴

65+							
	ukupno	Fizičko nasilje	Seksualno nasilje	Psihičko nasilje	Zanemarivanje	Ekonomsko nasilje	Drugo
žene	100	40	0	28	12	16	3
muškarci	100	37	1	28	20	12	4

Pol žrtve nasilja zavisi od vrste izvršenja krivičnog dela. Fizičko nasilje i ekonomsko nasilje je zastupljenije kod osoba ženskog pola, dok u slučaju vršenja zanemarivanja i seksualnog nasilja žrtve su osobe muškog pola. Identično je zastupljeno psihičko nasilje i kod muškaraca i kod žena. Bitno je napomenuti činjenicu da se ekonomsko nasilje, za razliku od drugih oblika nasilja, najviše javlja kod ostarelih lica u odnosu na mlađu populaciju.

⁴³ <http://mondo.rs/a999987/Info/Drustvo/Zenski-zatvor-u-Pozarevcu-Najstarija-osudjenica-ima-83-godine.html>

⁴⁴ Tabela je preuzeta sa sajta Republičkog zavoda za statistiku u delu koji se odnosi na statistiku polova u 2014. godini http://www.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Stanovnistvo/ZeneiMus/ZiM_srpski_web.pdf

Nasilje nad starim licima u ustanovama

Stare osobe mogu biti predmet nasilja i van porodice. Tačnije, oni su izloženi nasilju u ustanovama u koje se smeštaju, a to su: starački domovi, domovi za psihičko bolesne starije osobe, bolnice i ustanove za trajnu brigu i negu. Smeštaj starih osoba u ove ustanove je često veoma stresan, jer stare osobe odbijaju da budu izdvojene iz okoline u kojoj su provele veći deo života i da budu smeštene u ustanovu gde boravi veći broj starih osoba. Takođe, smeštaj stare osobe u ustanovu iziskuje promenu životnih navika pojedinca i prilagođavanje novim – što između ostalog podrazumeva navikavanje na neku novu osobu u njihovom životu koja će sada brinuti o njima. Bitno je napomenuti da je ovaj smeštaj skup i da je zbog toga dostupan samo malom broju starijih osoba.

Ranjivost starih osoba se u ovom slučaju ogleda u činjenici da one zavise od stručnjaka koji su tu zaposleni, jer im oni pružaju neophodnu brigu i negu. Vršioci nasilja u ovim institucijama mogu biti službena lica koja u njima rade, drugi pacijenti, kao i osobe koje posećuju lica smeštena u ustanovu.

Jedan od primera ovakve vrste zlostavljanja: U Severnoj Dakoti žena je primala po 45\$ za lične potrebe u staračkom domu. Međutim, njeni rođaci nisu obezbeđivali osnovnu garderobu po njenom zahtevu ili zahtevu osoblja zapošljenog u domu. Zbog toga je osoblje ovoj ženi davalo garderobu ostalih korisnika staračkog doma, koja je bila isflekana, kao i par jeftinog donjeg veša.⁴⁵

Zaposleni u ovim institucijama moraju posedovati određene lične osobine ne bi li mogli da se bave ovim poslom, jer u suprotnom mogu lako posrnuti i verbalno vređati staru osobu ili mogu uzimati lične predmete i novac od stare osobe iz uverenja da njoj više isto ne treba. Zanemarivanje od strane zaposlenih lica može biti produkt namernog ili nenamernog ponašanja službenog lica koje dovodi do štetnih posledica po ostarelo lice. Nenamerno zanemarivanje predstavlja slučajni propust službenog lica prilikom ispunjavanja dužnosti nege i bez ikakve namere da povredi stariju osobu. Sa druge strane namerno zanemarivanje vrši službeno lice kada svesno zapostavlja potrebe starije osobe, koje za posledicu ima psihološka, fizička ili mentalna oštećenja starije osobe.

---

⁴⁵ DIANE Publishing Company, op.cit., p.15.

Zlostavljanje u ovim institucijama zapravo je odraz diskriminatorne socijalne i zdravstvene politike i prakse. Takođe, zlostavljanje na ovakvom mestu predstavlja neodgovarajuće i uznemiravajuće postupanje javnih službi prema starim osobama. U ovim institucijama mogu se javiti svi oblici nasilja – psihičko, fizičko, verbalno, ekonomsko, seksualno. Međutim, najčešće se javlja psihičko i verbalno nasilje. Kod starih osoba smeštenih u ustanovu može se javiti zlostavljanje koje je vezano za hranu, kupanje, uzimanje lekova, oblačenje. Zlostavljanje koje vrše lica zaposlena u ovim institucijama često može dovesti i do smrti žrtve. Takođe, postoje i situacije da jedan pacijent zlostavlja drugog. Zaposleni u ovim institucijama su skloni ignorisanju kada se neki pacijent žali na seksualno nasilje.

Ujedinjene nacije donele su rezoluciju 46/91 kojom se propisuju načela starijih osoba. Kršenjem navedenih načela, od strane radnika u ustanova u kojima su smeštene starije osobe, smatra se zlostavljanjem starije osobe. Vlade svih zemalja su podstaknute da u svoje nacionalne programe uvek kada je to moguće uključe ova načela:

Načelo nezavisnosti – dostupnost prikladne hrane, vode, stanovanja, odeće i zdravstvene nege kroz osiguranje dohotka. Ovo načelo pod svoje okrilje uključuje i život u sigurnoj sredini koja se može prilagoditi ličnim potrebama i promenjenim sposobnostima starih osoba, kao i život u svom ličnom domu što je duže moguće.

Učestvovanje u društvu – trebalo bi da starije osobe budu sastvni deo društva i da im se omogući da aktivno učestvuju u stvaranju i sporvođenju politike koja se tiče njihovog položaja i blagostanja, kao i da im se omogući da svoje veštine i znanja podele sa mlađim generacijama.

Briga – podrazumeva da svaka starija osoba treba da ima odgovarajuću brigu od strane porodice i društvene zajednice. U okviru ovog načela spada i pristup zdravstvenoj brizi, kojom se omogućava ostvarivanje fizičkog, emocionalnog i društvenog blagostanja i odlaganje početka bolesti. Dalje u ovo načelo spada i dostupnost institucionalne brige u kojima se ostvaruju ljudska prava i temeljne slobode prilikom boravka tj. da se u institucijama poštuju verovanja starih osoba, njihovo dostojanstvo i privatnost, pravo na odlučivanje o ličnoj brizi i kvalitetu življenja.

Samoispunjenje – da se starim licima omogući ostvarenje njihovog celokupnog razvitka kroz pristup obrazovnim, kulturnim, duhovnim i rekreativnim sredstvima društvene zajednice u kojoj žive.

Dostojanstvo – podrazumeva da svako staro lice ima pravo na dostojanstven i siguran život, što dalje podrazumeva da je lice zaštićeno od fizičkog i psihičkog zlostavljanja, pošteno postupanje prema licu bez obzira na pol, rasnu ili etničku pripadnost, invaliditet ili drugi status.

Potrebno je da zaposlena lica u institucijama budu dobro upoznata sa ovim načelima, jer svako nepoštovanje ovih načela zapravo predstavlja zlostavljanje starih osoba.

Značajne varijable kod zlostavljanja starih lica smeštenih u institucijama

Rizični faktori koji dovode do nasilja u ovim institucijama zavise od karakteristika ličnosti službenog lica, jer ovaj posao nosi sa sobom dosta poteškoća sa kojima se susreću svaki dan. Rad sa licima koja imaju mentalne i/ili fizičke poteškoće zahteva poseban pristup i negu, visok stepen tolerancije na frustraciju, savladavanje anksioznosti, znanje o nenasilnom rešavanju sukoba, suočavanje sa stresom i itd. Do nasilničkog ponašanja dolazi zbog nezadovoljstva na poslu i samim poslom, zbog psihičkih poteškoća, zloupotrebe alkohola ili droge ili zbog toga što službeno lice vidi sebe ili neku dragu osobu u starijoj osobi. Krađa stvari starih osoba se takođe može javiti u ovim institucijama, zbog uverenja da starijoj osobi te stvari više neće nedostajati ili trebati, jer je ista zbrinuta. Organizacija same ustanove je jedan od faktora koji može doprineti nasilju. Ukoliko je ustanova socijalno izolovana, posećivanje je ređe, pa samim tim je nasilje teže primetiti. Nedovoljno osoblja, finansijska ograničenja, nepravedna podela posla, nedostatak politike, racionalizacija nasilja i stres na poslu su takođe činioci koji doprinose pojavi nasilja u ovim ustanovama.

Studija Atlanta Long Term Care Ombudsman Program iz 2000. godine je za mesto istraživanja uzela staračke domove u Džordžiji. Zlostavljanje od strane radnika u domu je prijavilo 44% starih osoba koje se nalaze u domu, 48% je prijavilo da se osoblje grubo ponašalo sa njima, 38% je lično videlo zlostavljanje druge starije osobe.⁴⁶

Jedno od istraživanja EU otkriva mišljenje ko je najverovatniji vršitelj nasilja nad starim osobama. Istraživanje je vršeno na temu javnog mišljenja o ovom pitanju. Odgovori na to pitanje

---

⁴⁶ Hawes C. Elder abuse in long-term care settings: What is known and what information is needed? U: Bonnie RJ, Wallace RB. (ur.) Elder mistreatment, abuse, neglect and exploitation in an aging America. Washington, 2003, pp. 446-501.

su bili sledeći: Osoblje u staračkim domovima 32%, osoblje u domovima za starije osobe koje zavise od tuđe pomoći 30%, deca žrtvi 23%, bolničko osoblje i piznanici 11%.⁴⁷ Na osnovu analize telefonskih poziva koji su upućeni UK nevladinoj organizaciji (AEA) došlo se do rezultata da je čak 41% žrtava imalo za zlostavljača mušku osobu, 25% nasilnika su bile žene. Bolničari i medicinske sestre su bili vršiocu nasilja u 33%, a u 46% slučajeva je postojao neki oblik povezanosti između žrtve i nasilnika.⁴⁸ Na osnovu navedenog možemo zaključiti da su vršiocu nasilja uglavnom osobe muškog pola i da je uglavnom reč o osobama koje su zaposlene u staračkom domu, kao i da između nasilnika i žrtve postoji neki oblik povezanosti.

Postoje istraživanja EU koji svedoče o zastupljenosti pojedinih oblika nasilja. Evropljani su mišljenja (čak 67%) da je veći rizik od fizičkog i ekonomskog zlostavljanja odrasle osobe, zastupljeniji kod starih lica koja nisu u stanju da se sama brinu o sebi i stoga su zavisni od drugih ljudi. Dok je 66% mišljenja da postoji rizik od neprimanja neadekvatne nege. Međutim, 55% veruje da za stare osobe ne postoji rizik od seksualnog nasilja. Zdravstvena služba nemačkog državnog organa zdravstvenog osiguranja je otkrila da je čak oko 40% starijih osoba, za koje se kod kuće brinu profesionalne službe za negu, nisu primile dovoljno pažnje i zbog toga je došlo do pojave dekubita, dok drugi nisu u dovoljnoj meri dobijali hranu i piće (skoro 30%).⁴⁹

Istraživanje, koje je vršeno u SAD sa osobljem zaposlenim u institucijama u kojima su smeštena stara lica, sadrži sledeće podatke: osoblje je bilo svedok nasilja u kojem je dolazilo do grubog postupanja sa starim licem i psihičkog zlostavljanja – u 25% je dolazilo do preterane izolacije, dok je 11% videlo da je starom licu uskraćena hrana u cilju kažnjavanja, 12% je bilo svedok šamaranja, 7% da je udaren šakom.⁵⁰ Stoga, možemo zaključiti da stare osobe najčešće u staračkim domovima bivaju žrtve psihičkog nasilja, koje se ogleda u grubom postupanju prema njima.

Otkrivanje zlostavljanja u ovim institucijama otežava činjenica da zaposleni i žrtve ćute o tome. Razlog njihovog ćutanja je strah od posledica. Ustanove ne žele loš publicitet i kvarenje

---

⁴⁷ Ibid., pp. 225-226.

⁴⁸ T. Rudge, (Re)Thinking Violence in Health Care Settings: A Critical Approach, NY, 2016, pp. 108-121.

⁴⁹ European Commission. What can the European Union do to protect dignity in old age and prevent elder abuse? Bruxelles, 2008, European Commission.

⁵⁰ C. Hawes Elder abuse in long-term care settings: What is known and what information is needed? U: Bonnie RJ, Wallace RB. (ur.) Elder mistreatment, abuse, neglect and exploitation in an aging America, Washington, 2003, pp. 446-501.

društvene slike, što dalje dovodi do smanjenja finansija. Dok su starije osobe mahom neupućene i krive sebe, misle da će biti neshvaćeni i da bi prijavljivanje nasilja imalo mnogo posledica i da bi dovelo do još većeg intenziteta zlostavljanja. Često se starije osobe tretiraju kao deca, zbog njihovih mentalnih oštećenja, pa zbog toga im se na neki način uskraćuje mogućnost da budu saslušani o nasilju. Bitno je napomenuti da postoje formalne žalbe na rad osoblja koje je zaposleno u ovim institucijama i koje moraju biti razmatrane od strane države. Zlostavljanje starih osoba je manje zastupljeno u ovim institucijama, nego u okviru porodice, jer one podležu nacionalnoj regulativi i kontroli. Takođe, lakše se otkriva nego porodično nasilje.

Znakovi koji upućuju na postojanje nasilja nad starim osobama

Nasilje nad starim osobama se veoma teško otkriva bez obzira na mesto njegovog vršenja. Jedan od glavnih razloga neotkrivanja je strah žrtve da o istom govori, nespecifičnih simptoma zlostavljanja i drugih prepreka.

Osoblje zapošljeno u javnim ustanovama treba da obrati posebnu pažnju na stara lica koja imaju specifične simptome. Neki od simptoma su: poremećaj u ishrani, hronični bolovi u stomaku, umor, glavobolja, napetost, nemir, neuverljiva objašnjenja za dobijene povrede ili kasno traženje lekarske pomoći. Fizička trauma starije osobe se ogleda u: povredama na delovima tela koji su prekriveni odecima, ogrebotinama, opekotinama, podlivima, modricama i ostale fizičkim povredama koje često ne odgovaraju objašnjenima i izgovorima koje daja ostarelo lice. Povrede mogu biti nanente nožem ili drugim predmetima, mogu nastupiti unutrašnje povrede kao što je naprimer krvarenje. Izbijeni zubi i vidljivi tragovi gušenja na vratu (prstima, žicom, ili na neki drugi način). Povučena, depresija i izbegavanja i otvorenog razgovora o nasilju su takođe ponašanja karakteristična za žrtvu nasilja. Kao znakovi finansijskog zlostavljanja javljaju se: nepristupačnost starije osobe svom bankovnom računu, razlika u potpisu stare osobe na čekovima i u drugim dokumentima, iznenadna promena obrazaca potrošnje. Jedan od jasnih znakova postojanja nasilja nad starim osobama je promena uobičajnih dnevnih aktivnosti stare osobe, kao i spuštene roletne na sobi, zapuštanje sobe ili stana stare osobe i itd. Posebno je težak položaj starih osoba koje imaju fizička ili kognitivna oštećenja i nisu u mogućnosti da prijave vršenje nasilja nad njima, upravo zbog tih nedostataka i zbog zavisnosti od nasilnika. Lica koja su

doživela seksualno nasilje uglavnom imaju kasnije seksualne poteškoće, koje se ogledaju u odbijanju seksualnog kontakta ili se javlja seksualna agresivnost - posttraumatski stresni poremećaj. Ostali znakovi koji upućuju na zlostavljanje su: osećaj straha kako za sebe, tako i za svoj život ali i drugih dragih ljudi, gubitak samopouzdanja, samozanemarivanje, osećaj srama ili krivice, preterano uživanje droge ili alkohola, dezorijentisanost, neurotske reakcije (depresija, anksioznost, napad panike), nedostatak tolerancije i strpljenja, agresivnost prema sebi ili drugima.

Teško je prepoznati znakove i simptome nasilja i zanemarivanja. Većina navedenih simptoma se vezuje za različite vrste nasilja, tačnije ne može se tačno odvojiti koji simptom se javlja kod kog nasilja. Neki od navedenih simptoma se javljaju kod starih osoba i kada ne postoji nasilje, već su posledica nekih drugih životnih dešavanja. Neotkrivanje nasilja se može pripisati i postojanju različitih barijera. Ne treba zaboraviti na činjenicu da starije osobe često i same prikrivaju da se nad njima vrši nasilje, jer se stide da svom okruženju priznaju da su oni žrtve nasilja. Takođe, plaše se osвете nasilnika i drugih posledica koje otkrivanje nasilja nosi sa sobom. Lekari i drugo osoblje zapošljeno u javnim službama treba da zauzme stav da razume žrtvinu patnju i problem, da pretpostavlja da je reč o nasilju i što je najbitnije da stavi do znanja žrtvi da zna kako da joj pomogne, kao i da je spreman na to.

Posledice nasilja su velike, tiču se kako materijalnog stanja stare osobe tj njihove penzije koja je u većini slučajeva mala, tako i do oštećenja njihovog fizičkog i psihičkog zdravlja koje je i pre toga bilo narušeno. Zlostavljanje i zanemarivanje starih osoba u većini slučajeva dovodi i do preuranjene smrti žrtve. Uzrok preuranjenje smrti je stres koje nasilje izaziva kod žrtve. Upravo iz ovih razloga se treba obratiti posebna pažnja celokupnog društva na ovaj problem i da se preuzmu mere radi njegovog iskorenjivanja.

III. FAKTORI RIZIKA ZA NASILJE NAD STARIM OSOBAMA

Postoje različiti faktori značajni za nasilje nad starijim osobama, neki se tiču žrtve, neki nasilnika, treći se odnose na društvene norme i zajednicu, a četvrti na oblik nasilja. Ono što im je zajedničko jeste njihov doprinos nasilju.

1. Najpre se izdvajaju *individualni*, koji su vezani za žrtvu. Žrtva je starija osoba sa kognitivnim ili fizičkim oštećenjem za koju postoji veći rizik da postane žrtva nasilja, za razliku od zdravije stare osobe koje imaju veće šanse da izbegnu zlostavljanje. Naime, što je gore zdravstveno stanje starije osobe to je veći nivo stresa kod staratelja, a naročito se nivo stresa povećava ako se radi o starijim osobama s invaliditetom. Kao žrtve se najčešće javljaju žene i to koje imaju od 70 do 79 godina.⁵¹ Neke starije osobe, zbog slabosti ili lošeg zdravlja, postanu jako zavisni o članove porodice. Zavisnost može dovesti do toga da starija osoba trpi nasilje zbog straha da ukoliko isto prijavi, ne ostane bez jedine osobe koja je do sada na neki način brinula o njoj. Naravno, kao drugi razlog neprijavlivanja nasilja jeste ljubav prema članu porodice i izbegavanje odlaska u starački dom. U ove faktore, takođe, možemo svrstati demenciju koja se često javlja kod starih osoba. Neke studije su pokazale da starije osobe koje pate od Alchajmera ili nekog drugog vida demencije izloženije su nasilju od strane staratelja i da je najzastupljenije fizičko nasilje.⁵² Drugi faktor je socijalna izolacija koja je zastupljena u porodicama u kojima se vrši nasilje. Takođe je ona jedan od razloga teškog otkrivanja ovog vida nasilja, jer je žrtva izolovana od svojih prijatelja, porodice, komšija.

2. Druga grupa faktora je vezana za nasilnika. Najčešći zlostavljači su odrasla deca tj. žrtve, rođaci ili unuci. Ipak, nasilnike prema starijima u više od polovine slučajeva čine žene (kćeri ili snaje) koje svakodnevno brinu o žrtvama.⁵³ Imajući u vidu prethodnu činjenicu kao i dosadašnja istraživanja možemo konstatovati da više od dve trećine otpada na članove porodice kao zlostavljače. Briga o onemoćalim starim ljudima sama po sebi je vrlo naporna i izaziva stres kod

---

⁵¹ M. Ajduković, S. Rusac, J. Ogresta, Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji, Zagreb, 2007, str.5.

⁵² National Research Council, Division of Behavioral and Social Sciences and Education, Committee on National Statistics, Panel to Review Risk and Prevalence of Elder Abuse and Neglect; Elder Mistreatment: Abuse, Neglect, and Exploitation in an Aging America, Washington, D.C.,2003, p. 93.

⁵³ M. Ajduković, Nasilje u obitelji (2. prošireno izdanje), U: Puljiz, V., Bouillet, D. (ur.); Nacionalna obiteljska politika, Zagreb, 2003, str. 265-274.

staratelja, posebno ako je reč o starijima sa mentalnim i fizičkim poteškoćama. Da li će doći do zlostavljanja i konflikta sa starom osobom u najvećoj meri zavisi od pripremljenosti staratelja za zadatak koji treba da obavlja (briga o staroj osobi) kao i od toga da li nedostaju nužna sredstva za negu ili lečenje. Ukoliko lice nije pripremljeno ili nedostaju nužna sredstva verovatnije je da će doći do konflikta. Istraživanja su pokazala da nasilnici (uglavnom starije dete) imaju veću količinu problema nego drugi staratelji. Takođe, došlo se do rezultata da zlostavljači pate od nekih mentalnih bolesti ili emocionalnih poremećaja, alkoholizma, narkomanije i novčanih poteškoća. Prilikom poređenja lica koja vrše nasilje sa jedne strane i lica koja nemaju iza sebe istoriju nasilničkog ponašanja sa druge strane, možemo zaključiti da su lica koja vrše nasilje imala znatno više iskustva sa psihijatriskim lečenjem za razliku od lica koja ne vrše nasilje.⁵⁴ Još jedan faktor koji je zastupljeniji kod nasilnika jeste depresija. Staratelji koji pate od depresije su skloni agresivnom ponašanju. Istraživanje Reay and Browne iz 2001. godine je pokazalo da vršioци fizičkog nasilja pate od visokog stepena depresije.⁵⁵ Alkohol i droga takođe doprinose agresivnom ponašanju. Lica koja vrše zlostavljanje starih osoba često imaju problema sa alkoholom i drogom. Nasilnici koji imaju finansijskih problema su često materijalno zavisni od svojih roditelja i zlostavljanje predstavlja odgovor na njihovo trenutno stanje zbog osećaja vlastitog neuspeha i nesposobnosti. Članovi porodice mogu smatrati da je briga o starijima njihova dužnost i da zbog toga odbiju „pomoć sa strane”. Ukoliko lice nije u mogućnosti da izvede taj zadatak, kod njega se može javiti frustracija i stres, što dalje može dovesti do nasilničkog ponašanja prema starijoj osobi.

3. Sledeći faktori su vezani za zajednicu i društvene norme. Starije osobe predstavljaju pasivno stanovništvo i teret za aktivne osobe, zbog toga se izoluju i dolazi do umanjenja njihove vrednosti od strane zajednice i države. Tome doprinose i industrijalizacija i migracija mlađih članova porodice, siromaštvo i nezaposlenost. Mlađi članovi porodice zbog nedostatka materijalnih sredstava odlučuju se za preseljenje u drugi grad ili državu u nadi da će se tamo snaći. Takođe, studiranje predstavlja jedan od razloga zbog kojeg mladi napuštaju svoj grad ili državu, tačnije fakulteti za koje se opredeljuju ne postoje u njihovom gradu. Sve to dovodi do slabljenje povezanosti članova porodice i ljudi uopšteno, tj. do međugeneracijskog sukoba. Stoga možemo

---

⁵⁴ National Research Council, Division of Behavioral and Social Sciences and Education, Committee on National Statistics, Panel to Review Risk and Prevalence of Elder Abuse and Neglect; Elder Mistreatment: Abuse, Neglect, and Exploitation in an Aging America, Washington, D.C., 2003, p. 94.

⁵⁵ Ibid.

zaključiti da je jedan od rizičnih faktora koji dovodi do nasilja zapravo i povećanje kulturnih razlika između generacija u jednoj porodici. Danas se često daje prednost mlađima nad starijima, jedan od primera koji govori u prilog ove tvrdnje je zdravstvena nega. Tačnije, mlađoj populaciji se daje prednost prilikom lečenja u odnosu na stariju osobu. Ova razlika je najizraženija u hitnim situacijama. Sve ovo može dalje dovesti do usvajanja loših vrednosti i stvaranja predrasuda o staroj populaciji i prihvatanju takvih uverenja, što dalje dovodi do reakcija prouzrokavanih istim. Predsrade dovode do lošeg postupanja prema starijoj populaciji, pogoršanja njihovog položaja i do neostvarivanja njihovih prava.

4. Na kraju su faktori koji su vezani za oblik nasilja. Porodice u kojima se nasilje kao naučeno ponašanje prenosi iz generacije u generaciju, predstavljaju porodice sa većim stepenom verovatnoće u kojima se može javiti nasilje. Razlog leži u činjenici da u takvim porodicama nasilje predstavlja odgovor na stresne situacije. Nasilnici mogu koristiti veliki broj različitih taktika u upotrebi moći i kontrole nad njihovim žrtvama. Zlostavljanje može imati različite oblike te se obrasci nasilnog ponašanja mogu menjati kroz vreme. Istraživanja su pokazala da se rizik izloženosti starijih osoba nasilju u porodici povećava ako je žrtva zavisna zbog bolesti ili siromaštva, te ako živi u porodici u kojoj postoji istorija nasilnog ponašanja, tj. istoijsa unutargeneracijskih i međugeneracijskih sukoba.

Svi ovi faktori doprinose pojavi nasilja nad starim osobama i često se više njih može javiti istovremeno. Postoje i drugi faktori koji doprinose vršenju nasilničkog ponašanja u ustanovama i koji se mogu podeliti takođe na individualne faktore i faktore koju su vezani za nasilnika, međutim tu se javljaju jos dve grupe faktora: psihosocijalni i organizacijski. Individualni činioci se odnose na osobine ličnosti kako žrtve, tako i volontera, članova administracije itd. Faktori koji se odnose na žrtvu se ne razlikuju od gore napomenutih. Međutim, treba napomenuti da su za negu i brigu o starijim osobama koje imaju teže mentalne i/ili fizičke poteškoće potrebne veštine koje se mogu naučiti, ali neke osobine koje su takođe potrebne moraju biti u samom karakteru osobe – razvijena tolerancija na frustraciju i savladavanje anksioznosti. Psihosocijalni činioci se zapravo odnose na svest celokupnog društva koje starije osobe posmatra kao manje vredne, kao i na zastupljenost ageizma i diskriminacije. Sve ovo može dovesti do predrasuda kod osoblja u ustanovama i do toga da se one prema starim osobama ponašaju neprihvatljivo. Tačnije, da

podcenjuju želje stare osobe – krađa ličnih stvari stare osobe unutar ustanove, uz izgovor da im iste više neće nedostajati. Stare osobe koje pate od nekih mentalnih oštećenja se često posmatraju kao deca, što dovodi do gubitka poštovanja i samopoštovanja. Organizacijski faktori se odnose na mesto ustanove u kojoj se ona nalazi, na stručno osoblje koje je u ustanovi zapošljeno i na samu sistematizaciju. Ustanove koje su izolovane od društva su manje posećene i samim tim se u istim teško otkriva nasilje. Pojava novih mentalnih i fizičkih oštećenja zahteva nove veštine i obuke kod osoblja, ne bi li se izbeglo nasilničko ponašanje prema starim osobama koje se nalaze u ustanovi. Sistematski problemi tiču se same organizacije ustanove, manjka osoblja, racionalizacije nasilja, nedostatka politike i itd.

Imajući u vidu sve navedeno, možemo zaključiti da sagledavanje rizičnih faktora doprinosi boljem razumevanju ovog problema, što dalje omogućava da se izgrade takve mere koje bi doprinele prevenciji nasilja nad starim osobama.

IV. TEORIJSKA OBJAŠNENJA NASILJA NAD STARIM OSOBAMA

Postoji nekoliko teorija značajnih za razumevanje zlostavljanja, odnosno nasilja nad starijima. Teorijski okviri su veoma bitni za razumevanje i shvatanje zlostavljanja starih osoba, kao i kasnije za izradu plana i akcije suzbijanja istog. Takođe, teorija mora biti podupreta podacima koji su sistematski izvedeni iz nje. Teorija se fokusira na dve individue, jedna je izvršilac nasilja a druga je stara osoba tj. žrtva.

1. Situacijski model

Ova teorija je svoje uporište našla u stresnim situacijama, tačnije prema ovoj teoriji uzrok zlostavljanja starih osoba su stresne situacije u kojima se nalaze osobe koje brinu o ostarelom pojedincu. Zagovornici ovog modela navode da izvor stresa zapravo predstavlja starija osoba i to zbog fizičkog ili mentalnog oštećenja. Izlazak iz stresne situacije staratelji pronalaze u lošem postupanju prema ostarelom licu. Situacijski model ima tri varijable koje su povezane sa zlostavljanjem i tiču se sa jedne strane staratelja, sa druge strane ostarelog lica i sa treće strane ekonomskog stanja staratelja i ostarelog lica.

Objašnjenje ovog modela ima određene nedostatke. Njegovi nedostaci tiču se kako staratelja tako i uzroka stresne situacije. Tačnije, neki staratelji koji imaju podjednako stresne situacije kao i počinitelji, ne postaju staratelji zlostavljači. Drugi nedostatak odnosi se na identifikaciju uzroka stresne situacije. Smatra se da je uzrok zapravo starija osoba, što se smatra preširokim i neosnovanim kriterijumom.

Postoji istraživanje u kojem se došlo do podatka da čak 7 od 10 medicinskih sestara vidi stariju osobu kao potencijalni uzrok mogućeg zlostavljanja. Međutim, ne treba smetnuti sa uma činjenicu da se mora omogućiti zaštita starije osobe tj. pacijenta, ali i da se mora omogućiti i pravo na samoodređenje.⁵⁶ Bitno je da se uspostavi odnos poverenja i komunikacije između medicinskih sestara i starih osoba, kao i između starih osoba i ostalog osoblja u ustanovama. Uspostavljanje ovog odnosa se postiže primenom odgovarajućih komunikacijskih veština, koje omogućavaju da se stara osoba otvori prema službenom licu i prizna mu da postoji zlostavljanje ili zanemarivanje. Stare osobe često osećaju stid, zbog činjenice da su zlostavljane i samim tim

---

⁵⁶ S. Rusac, A. Čizmin, *Nasilje nad starijim osobama u ustanovama*, Zadar, 2011., pp. 51-58.

nerado pričaju o tome. Međutim, ukoliko postoji odnos poverenja povećava se verovatnoća za otkrivanjem istog. Medicinske sestre dobrim poznavanjem neverbalne komunikacije mogu uočiti prve znakove i simptome nasilja nad starijim osobama, koje često ne žele da priznaju da su žrtve nasilja. Ukoliko službeno lice posumnja da je zdravstveno stanje ostarelog lica ili nega povreda zapravo posledica zlostavljanja, dužno je da obavi razgovor sa zlostavljanom osobom i sazna više o tim navodima, kao i da iste proveriti. Njihova dužnost i odgovornost ogleda se u prijavljivanju svoje sumnje. Nažalost, postoji podatak da oni to nerado čine. Razlozi koji dovode do takvog ponašanja su različiti. Oni ne prijavljuju svoje sumnje zbog: profesionalne odanosti, nedostatka znanja i veština o postupanju, straha i zbog nedovoljno informacija o tome kako se sumnjivi slučajevi istražuju. Posao medicinske sestre se zapravo ogleda i u edukaciji. Tačnije, ona je dužna da zlostavljanu staru osobu savetuje o rešavanju problema i da je obavesti o njenim zakonskim pravima, kao i da je upozna sa postojanjem nevladinih organizacija. Medicinska sestra je u stalnom kontaktu sa policijom i socijalnom službom. Ukoliko žrtva ima nekih duševnih oboljenja ili je zavisnik, medicinska sestra je dužna da ga uputi na lečenje i da o istom obavesti socijalnu službu. Sa druge strane, ukoliko je nasilnik lice koje ima neke psihičke poremećaje ili je zavisnik, po potrebi ga treba uputiti na lečenje ili prisilnu hospitalizaciju i o tome obavestiti socijalnu službu i policiju.

2. Teorija društvene razmene

Pripadnici ove teorije navode argument da stare osobe sve više postaju nemoćne, vulnerabilne i da zavise od njihovih staratelja, što predstavlja osnovu zlostavljanja starih osoba. Radi razumevanja teorije društvene razmene treba poći od krajnjeg cilja, a to je maksimizacija nagrade odnosno koristi uz minimalnu cenu postizanja određenog rezultata. Stoga možemo zaključiti da je potrebno najmanje dve osobe socijalne interakcije koja podrazumeva razmenu nagrade i kazni. Prema ovoj teoriji, postupci i odnosi među ljudima, pa i članova porodice procenjuju se na osnovi odnosa cene i koristi tzv. *cost-benefit* osnovi.

S obzirom na to da ljudi starenjem postaju ranjiva i nemoćna grupa, koja zbog toga dolazi u položaj zavisnosti od aktivnih ljudi, tj. u položaj da bude zavisna od staratelja, što dalje može biti povod lošeg postupanja prema njima. Starije osobe su svesne svoje nemoći i svog položaja, zbog toga se može reći da ostaju u zlostavljanom odnosu sve dok zadovoljavanje njihovih potreba

nadmašuje cenu maltretiranja. Stare osobe nisu spremne da menjaju svoj dosadašnji život, izbegavaju odazak u starački dom jer su svesne da se tamo završavaju stare navike i da se počinje sa kreiranjem novih. Takođe, zbog stida, srama i ljubavi prema osobi koja vrši zlostavljanje, stare osobe ne žele kako sebi tako i drugima da priznaju o postojanju nasilja. One ne žele da svoju porodicu podvrgnu državnim vlastima. S druge strane, izbegavanje prijavljivanja nasilja se može smatrati zaslugom dotadašnjih razmišljanja – da sve što se dešava u krugu porodice, predstavlja privatnu stvar koja se treba rešiti samostalno od strane članova porodice.

Postoji nekoliko kritika na ovu teoriju: zavisnost stare osobe od neke druge osobe ne treba se automatski vezivati za treće životno doba, tj. ljudi kako stare ne postaju automatski zavisni i nemoćni te zavisnost nije isključivo vezana za starije doba, već se može zapaziti i kod mlađih osoba.⁵⁷ Međutim, danas je česta situacija da su odrasla deca finansijski zavisna od svoji ostarelih roditelja, kao i da to izaziva frustraciju kod istih. Produkt tog nezadovoljstva i frustracije uglavom je nasilje prema svojim ostarelim roditeljima.⁵⁸ Neka istraživanja su takođe došla do rezultata da se kao zlostavljači javljaju lica koja su zavisna od starije osobe i da to izaziva osećaj nemoći kod njih. Zlostavljači kao jedini izlaz iz situacije vide loše postupanje prema starijoj osobi.

3. Simboličko interakcijska teorija

U ovoj teoriji sam naziv nam kaže da je glavni akcenat zapravo na interaktivnom procesu i da se u njegovim okvirima treba ispitati zlostavljanje starih osoba.⁵⁹ Treba naglasiti da se misli na interakciju između starije osobe i staratelja. Međutim, fokus nije samo na ponašanju starije osobe i staratelja, već su od većeg značaja njihovi subjektivni doživljaji takvog ponašanja. Na osnovu nekih nalaza, zaključujemo da je upravo ta subjektivna interpretacija stresa bolji pokazatelj pod kojim opterećenjem se nalazi staratelj, nego što to prikazuje stvarni nivo opterećenja. Zlostavljanje olakšava činjenica da je počinitelj svesno odabrao da bude sa žrtvom „licem u lice”, kao i da to nije naučeno ponašanje.⁶⁰

---

⁵⁷ A, Phelan, *International Perspectives on Elder Abuse*, 2013, p. 18.

⁵⁸ S. Rusac, A. Čizmin, *Nasilje nad starijim osobama u ustanovama*, Zadar, 2011., pp. 51-58.

⁵⁹ Amanda Phelan, *op. cit.*, p. 17.

⁶⁰ *Ibid.*

Postoji interesovanje nauke da istraži povezanost između stepena kognitivnog oštećenja zlostavljane osobe i obima zlostavljanja koje može biti samo stvar gledanja i interpretacije staratelja, međutim do sada nisu došli do tih podataka jer ne postoje mogućnosti za dolaženje do istih .

Sa druge strane jedan deo ove teorije čini socijalno učenje, koje polazi od toga da su zlostavljači naučili takvo ponašanje, jer su svedočili tome ili su i sami bili žrtve. Upravo ih je takav relativno trajan odnos u kome su oni bili žrtve naučio da nasilje prihvataju kao nešto normalno, kao i da se istim koriste u budućnosti prilikom rešavanja problema i nesuglasica. Naravno, ovoj teoriji se mogu naći zamerke i nedostaci. Jedan od nedostataka da ova teorija ne uzima u obzir socioekonomske faktore koji mogu uticati na proces zlostavljanja, drugi nedostatak je generalizacija koja nema utemeljenje jer nisu svi staratelji, a koji su bili zlostavljani u detinjstvu, postali zlostavljači starijih. Postoje slučajevi u kojima zlostavljana deca kasnije nisu postali zlostavljači. Naravno zapažene su situacije u kojima nije postojalo ranije zlostavljanje u porodici, međutim su ta lica kasnije postala vršioци nasilja. U pogledu ove teorije ne postoji jedan opšteprihvaćeni stav, ali smatra se da ranije zlostavljanje je činjenica koja doprinosi da lice i samo postane zlostavljač u budućnosti. Autori koji podržavaju ovu teoriju, smatraju da ima osnova u intergeneracijskom prenosu porodičnog nasilja ali najviše u kontekstu zlostavljanja dece.

4. Ekološki model

Imajući u vidu da nauka sa različitih strana i tačaka gledišta izučava nasilje nad starijim osobama, stoga postoji i mnogo rizičnih faktora koji dovode do istog. Istraživači koji podržavaju ekološku teoriju svoju pažnju fokusiraju na interaktivnom delovanju većeg broja činioca koji se mogu grupisati na tri načina: na individualne (uključuju osobine ličnosti, razvojni put pojedinca, vrednosti, uverenja i sl., odnosi se na obeležja nasilnika i na obeležja članova porodice koji trpe nasilje), porodične (uključuju dinamiku, uloge i obrasce ponašanja) i sociokulturne (uključuju gospodarske odnose, obeležja i norme lokalne zajednice, zakone i praksu pravnog sistema, tolerantan stav prema nasilju i sl.). Pomoću psihopatologije zlostavljača mogu se objasniti razlozi zbog kojih se javlja nasilje nad starim osobama. Tačnije, nasilničko ponašanje može biti produkt sledećih činjenica - kada se urođenim karakteristikama zlostavljača dodaju psihijatrijska

oboljenja, alkohol, droga ili neki intelektualni invaliditet. Naravno, skup ovih faktora ne dovodi nužno do nasilničkog ponašanja ali postojanjem svakog od njih povećava se verovatnoća da će se javiti nasilje. Porodice koje imaju dugu istoriju disfunkcionalnosti su podložnije porodičnom nasilju. Objašnjenje se nalazi u činjenici da se nasilje smatra kao normalna pojava jer se isto prenosi sa „kolena na koleno”.

Naime, ova teorija prilikom izučavanja nasilja uzima u obzir okolinu u kojoj osoba živi, kao i međusobnu povezanost s ličnim istorijskim okolnostima i sposobnostima prilagođavanja pojedinca. Ukoliko se želi razumeti razvoj pojedinca, treba se posvetiti pažnja interakcijama kako između njega i njegove sadašnje okoline, tako i između njega i njegove prošle okoline, jer posredstvom prošlosti pojedinac reaguje na svoju sadašnjost.

Sve ove teorije sa različitih strana posmatraju nasilje prema starijim osobama, ističući njegove karakteristike i razloge zbog kojih se javlja. Takođe, pomažu prilikom donošenja strategija u suzbijanju i iskorenjivanju ove društvene pojave. Naravno, svakoj od teorija se mogu uputiti kritike, ali to ne umanjuje njihov značaj.

Problemi starih osoba su odraz procesa starenja, ali sa druge strane i celokupnog društva. U tim relacijama se treba vršiti istraživanje i pronalaženje rešenja, kako zakonodavnih tako i društvenih.

V. MEĐUNARODNI DOKUMENTI KOJIMA SE REGULIŠE POLOŽAJ STARIH OSOBA

5.1. Ujedinjene nacije

Konvencije omogućavaju da se stare osobe posmatraju ravnopravno sa mlađim ljudima i zaštita prava starih osoba omogući će starijim ljudima da vode dostojanstven i siguran život, pogotovu danas kada se starenje posmatra kao negativna pojava. Postoji više međunarodnih i regionalnih konvencija o ljudskim pravima koje se primenjuju na sve ljude bez obzira na godine, međutim one ne predviđaju starost kao razlog zbog koga neko ne sme biti diskriminisan. Konvencije omogućavaju borbu protiv agresije i diskriminacije starih osoba, obavezuje države da usvoje i ratifikuju nediskriminatorne zakone, poboljšava međugeneracijsku solidarnost i čini društvo koherentnijim, pružajući jasnoću kada je reč o pravima starih ljudi.

Pitanje starih osoba i njihovog položaja se javilo još 1969. godine, međutim to pitanje je bilo predmet razmatranja tek 1971. godine kada je doneta *Rezolucija 2842* u kojoj su bili postavljeni zahtevi za izučavanjem statusa starih osoba i njihove socio-ekonomske i kulturološke uloge. Do te analize se treba doći uz saradnju sa Međunarodnom organizacijom rada i Svetskom zdravstvenom organizacijom i drugim specijalizovanim agencijama.

Rezolucija 3137 doneta je 1973. godine, propisuje na detaljan način zadatke koji se odnose na ostarele osobe i koje treba da ispune zemlje vlada članica. *Rezolucijom 32/131* se vlade država članica upućuju na preporuke iz rezolucije 3137, takođe razrađuje zahteve koji su upućeni Generalnom sekretaru UN-a i odnose se na jačanje regionalnih komisija koje pomažu u planiranju i širenju programa za sektor populacije koji se odnosi na stare ljude, ustanovljavanje socijalnih i zdravstvenih službi za stare i njenom unapređivanju i itd.⁶¹ *Rezolucijom 32/132* ustanovljena je Međunarodna godina i svetska skupština o starenju, dok je *rezolucijom 33/52* postignuta saglasnost o održavanju prve Svetske skupštine o ostarelim osobama. Prva svetska skupština o starenju je održana 1982. godine u Beču gde je usvojen prvi međunarodni instrument posvećen starenju “*The Vienna International Plan of Action on Ageing*”.⁶² Međunarodnim danom starih osoba proglašen je 1. oktobar Proklamacijom o starenju koju je usvojila Generalna skupština UN *Rezolucijom 47/5*, a 1999. godina proglašena je Međunarodnom godinom starih

---

⁶¹ M. Kostić, Viktimitet starih ljudi, Niš, 2010, str. 62-63.

⁶² <http://www.un.org/es/globalissues/ageing/docs/vipaa.pdf>

osoba. Principi Ujedinjenih nacija za stare osobe usvojeni su *Rezolucijom Generalne skupštine 46/91* iz 1991. godine i osnovnim principima smatraju se: nezavisnost, učestvovanje, dostojanstvo, staranje, samoispunjenje.⁶³

Milenijumska deklaracija je usvojena 2000. godine *Rezolucijom 55/2* i njome je regulisan status i kvalitet života starih osoba svuda u svetu. Kao fundamentalne vrednosti propisani su: sloboda, jednakost, solidarnost, tolerancija, poštovanje prirode i deljenje odgovornosti.⁶⁴ Druga skupština o starenju je održana 2002. godine u Madridu gde je Generalna skupština usvojila *Političku deklaraciju* i *Madridski internacionalni plan akcije za starenje*. Plan obavezuje više od 160 vlada država članica potpisnica da uzmu u obzir starenje i uključe ga u svoje socijalne, ekonomske i razvojne politike.⁶⁵ Takođe, naglašavaju se pozitivni aspekti starenja i obavezuju države da promovišu taj stav, ne bi li se prevazišli negativni aspekti starenja. Starim osobama i njihovim udruženjima data je značajna uloga prilikom implementacije plana, tačnije da osiguraju da vlade država članica ispune svoje obaveze i da se ponašaju u skladu sa preporukama predviđene Planom i da nadgledaju taj proces.

Berlinska deklaracija doneta je u Berlinu 2002. godine na Ministarskoj konferenciji o starenju u regionu Evrope. Članice evropskog regiona UN su dogovorile niz akcija koje su formulisale u dokumentu kao deset obaveza. Obaveze u sebi sadrže zadatke, a osnova svakog zadatka je da se pojava starenja uključi u sve segmente društva kao što su ekonomski razvoj, oblast politike, socijalno osiguranje, promocija obrazovanje i itd.⁶⁶

Univerzalni plan akcije koji ima za cilj postizanje održivog razvoja uz ostvarivanje ljudskih prava svih ljudi naziva se *Agenda 2030*. Ciljevi održivog razvoja bili bi ostvareni iskorenjivanjem siromaštva, ostvarivanjem dobrog zdravlja, rodnom ravnopravnošću, ekonomskim rastom i smanjivanjem nejednakosti. Takođe, do ostvarivanja tih ciljeva treba da dodje u svim segmentima društva, sa akcentom na najugroženije koji uključuju stare osobe.⁶⁷ Zabeleženo je da

---

⁶³ Videti detaljnije: Unated Nations principles for Older Persons
<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OlderPersons.aspx>

⁶⁴ Videti detaljnije: Unated Nations Millennium Declaration
<http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm/>

⁶⁵ Videti detaljnije: Madrid International Plan of Action on Ageing
http://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Madrid_plan.pdf

⁶⁶ M. Kostić, Vikimitet starih ljudi, Niš, 2010, str. 70-72.

⁶⁷ https://www.un.org/development/desa/ageing/wp-content/uploads/sites/24/2017/07/UNDP_AARP_HelpAge_International_AgeingOlderpersons-and-2030-Agenda-2.pdf

901 milion ljudi odnosno 12.35 globalnog stanovništva čine stariji od 60. godina, dok Evropa beleži najveći procenat ljudi koji su stariji od 60 godina, tačnije 24% ili 177 miliona. Između 2015-te i 2030-te godine smatra se da će se broj starih osoba starijih od 60 godina porasti za 56%.

Deklaracija iz Toronta o globalnom sprečavanju zlostavljanja nad starim osobama doneta je 2002. godine i predstavlja poziv državama članicama da preduzmu akcije sprečavanja zlostavljanja koje se vrši nad starim osobama. Treba spomenuti postojanje *nacrta Deklaracije o pravima starih osoba* koju je pripremio Allard K. Lowenstein International Human Rights Clinic, Pravna škola Yale, sa Inernacionalnim Centrom za dugovečnost 2008. godine.⁶⁸ Takođe, postoji *nacrt Čikaške deklaracije o pravima starih osoba* iz 2014. godine koja ima tačno određenu svrhu, propisane osnovne principe, ljudska prava i osnovne slobode. Svrha ove Deklaracije je da pruži, promoviše i unapredi uživanje ljudskih prava svim starim osobama i da promoviše njihovo vlastito dostojanstvo. Principi priznati ovom Deklaracijom su: poštovanje dostojanstva, poštovanje lične autonomije, poštovanje nezavisnosti i sposobnosti starih osoba, poštovanje odnosa međuzavisnosti i nege, poštovanje potpunog i efikasnog učešća i uključivanja u društvo, poštovanje starenja kao integralnog i kontinuiranog dela života.⁶⁹

Posebno bih izdvojila *Izveštaj Generalnog sekretara UN Generalnoj skupštini* iz 2011. godine, jer sadrži glavne probleme starijih osoba, tačnije izazove i poteškoće sa kojima se oni suočavaju i bore svaki dan. Ti izazovi bi bili:

- diskriminacija: ageizam se često kombinuje sa nekim drugim vidom diskriminacije, kao što je diskriminacija po rasi, polu, jeziku itd. Takođe, navodi da se ista često i toleriše u zemljama širom sveta. Zbog toga, starijim osobama su narušena ljudska prava koja se jemče svakoj osobi.
- siromaštvo: posledice siromaštva su beskućništvo, neuhranjenost, hronična oboljenja, nedostatak pristupa pitkoj vodi i sanitaciji, nedopustivi lekovi i tretmani i nesigurnost dohotka. Takođe, zapažena je činjenica da starije osobe, uprkos vlastitom siromaštvu, često su glavni pružaoci domaćinstva i primarni negovatelji za unuke i druge članove porodice.

---

⁶⁸ <https://social.un.org/ageing-working-group/documents/Coalition%20to%20Strengthen%20the%20Rights%20of%20Older%20People.pdf>

⁶⁹ Videti detaljnije Chicago Declaration on the Rights of Older Persons: <http://www.jmls.edu/braun/pdf/chicago-declaration-v11.pdf>

- nasilje i zlostavljanje: širom sveta starije osobe se suošavaju sa različitim vidovima zlostavljanja da li fizičkih, emocionalnih i / ili seksualnih. Uglavnom su vršioци nasilja lica u koje starija osoba ima poverenje. Finansijska eksploatacija, takođe, nije retka i nedovoljno je dokumentovana.

- nedostatak specifičnih mera i usluga: glavni razlog nedostatka mera, nalazi uporište u tome što ne postoji dovoljno resursa i sredstava za suočavanje sa rastućom potražnjom, posebno za specijalizirane usluge kao što su stambeni centri i dugoročni programi kućne nege ili gerijatrijske usluge, neophodne za garantovanje ljudskih prava starijih lica.

5.2. Savet Evrope

Osnovni ciljevi Saveta Evrope su zaštita ljudskih prava, unapređenje demokratije i vladavine prava. Naša zemlja od 3. aprila 2003. godine je članica Saveta Evrope. Značaj saradnje Republike Srbije i Saveta Evrope se ogleda u evropskih integracijama koje se sprovode kod nas.

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda doneta je na nivou Saveta Evrope 1950. godine u Rimu. Ona predstavlja prekretnicu u istoriji kada se govori o miru i diplomatiji i doneta je sa ciljem da se ostvari veće jedinstvo između članica Saveta Evrope. Konvencija propisuje osnovna prava i slobode, koje Visoke članice ugovornice jemče pojedincima koji se nalaze u njihovoj nadležnosti. Neka od tih prava su: pravo na život, na zabranu mučenja, pravo na slobodu i sigurnost, pravo na pravično suđenje, kažnjavanje samo na osnovu zakona, pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života i itd. Jedan od članova koji je takođe bitno pomenuti je čl. 14 koji se odnosi na zabranu diskriminacije po bilo kom osnovu.⁷⁰

Savet Evrope je 1953. godine doneo *Evropski međuvremenski sporazum o nacrtu plana socijalne sigurnosti starih osoba, invalida i preživelih* i Protokol uz to. U prvom članu se navodi da se ovaj sporazum odnosi na korist starih osoba i propisano je da će se primenjivati na sve zakonske tekstove i ostalu regulativu država potpisnica Sporazuma.

Dokumenti Saveta Evrope koji se posredno regulišu položaj starih osoba su: *Preporuka br. R(96)5* Odbora ministara zemalja članica o usklađivanju poslovnog i porodičnog života koja je doneta 1996. godine. Njome je regulisano da radnici koji imaju u svojoj porodici invalide ili stare

---

⁷⁰ Videti detaljnije *Evropska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*: <http://www.sostelefon.org.rs/zakoni/14.%20Evropska%20konvencija%20za%20zastitu%20ljudskih%20prava%20i%20osnovnih.pdf>

osobe budu u mogućnosti da ispune svoje obaveze prema njima; podsticaj poslodavcima da omoguće kako ženama tako i mukarcima da na najbolji mogući način ispunjavaju svoje porodične obaveze, kao i da im bude omogućen širok spektar visoko kvalifikovanih usluga u javnom i privatnom sektoru. Sve sa ciljem da bi mogli da usklade poslovne i privatne tj. porodične obaveze. *Završni izveštaj o aktivnostima grupe Specijalista za uvođenje trenda jednakosti među polovima* donet je u Strazburu 1999. godine.

Evropska socijalna povelja doneta je 1961. godine i predstavlja jedan od značajnijih dokumenata Saveta Evrope.⁷¹ Stupila je na snagu tek 1999. godine. Ona je značajna jer pored prava i sloboda koje propisuje, ona ustanovljava i mehanizme kojima se garantuje da države ugovornice poštuju iste. Deo u socijalnoj povelji koji se neposredno dotiče zaštite prava starijih osoba odnosi se na oblast zdravstva i na oblast socijalne zaštite.⁷² Godine 1996. usvojena je Revidirana socijalna povelja koja je objedinila prava sadržana u Povelji iz 1961. godine i Dodatnog protokola iz 1988. godine, dodajući i neka nova prava. U Revidiranoj socijalnoj povelji postoje posebne odredbe koje se odnose na prava raznih potencijalno osetljivig grupa, kao što su stare osobe (čl. 23). Srbija je strana ugovornica ove Revidirane povelje.

5.3. Evropska unija

Doprinos Evropske unije u pogledu regulisanja pravnog položaja starih osoba je takođe veliki. Pod njenim okriljem doneti su brojni dokumenti koji se direktno ili indirektno odnose na ovo pitanje. Neki od značajnijih dokumenata su:

Amsterdamski sporazum iz 1997. godine, stupio je na snagu 1999. godine. On je predviđao prve odredbe koje se tiču diskriminacije po osnovu godina starosti. Članom 13 Ugovora, dato je ovlašćenje Komisiji, Savetu i Evropskom parlamentu da donose propise radi borbe protiv diskriminacije zasnovane na rasi, polu, starosnom dobu i itd.

Primarni izvori koji su značajni za zaštitu od diskriminacije su svakako osnivački ugovori i Povelja o osnovnim pravima EU. Ugovor o Evropskoj uniji u čl. 3, st. 3 možemo videti da se Unija bori za solidarnost između generacija. Ugovor o funkcionisanju EU reguliše oblasti u kojima postoji nadležnost EU, kao i njeno funkcionisanje u istim. Čl. 10 i čl. 19 ovog Ugovora

---

⁷¹ <http://astra.org.rs/wp-content/uploads/2008/07/evropska-socijalna-povelja.pdf>

⁷² M. Kostić, *Viktimitet starih ljudi*, Niš, 2010, str. 75-76.

zahteva od svih institucija EU da rade na suzbijanju diskriminacije prilikom sprovođenja svojih politika i aktivnosti.

Povelja o osnovnim pravima u Evropskoj uniji potpisana je u Nici 2000. godine.⁷³ Predstavlja prvi dokument koji sadži katalog ljudskih prava garantovanih u okviru EU. Ona propisuje prava starih osoba „Unija priznaje i poštuje pravo starih lica na dostojanstven i nezavisan život i na njihovo učešće u socijalnom i kulturnom životu”.⁷⁴ Povelja je stupanjem Lisabonskog ugovora 2009. godine postala obavezujuća u Uniji, pre toga je predstavljala tzv. meko pravo. Prava i principi iz Povelje postali su obavezujući za evropske institucije u postupanju ali i izradi evropskih zakona, dok za zemlje članice u primeni evropskih zakona.

Direktiva o okvirnoj jednakosti u zapošljavanju doneta je 2000. godine. Ovom Direktivom su zabranjeni svi vidovi diskriminacije, kako posredne tako i neposredne, kao i seksualno uznemiravanje. Takođe, sadrži minimum standarda koji omogućavaju prepoznavanje diskriminacije koja za osnov ima godine starosti neke osobe. Pozitivna diskriminacija je Direktivom dozvoljena u opravdanim slučajevima. Ove odredbe su posle preuzete u Regulativi o jednakosti prilikom zapošljavanja iz 2006. godine. Međutim, njome je dozvoljeno različito postupanje sa starosnim grupama u nekim profesijama.

Komunitarni program za zapošljavanje i socijalnu solidarnost doneli su Evropski parlament i Savet Evropske unije 2006. godine. Ovaj program je ima svrhu da omogući finansijsku podršku prilikom ostvarivanja ciljeva EU za pitanja koja se odnose na zapošljavanje i socijalnu zaštitu. Takođe, ovim programom je propisana borba protiv diskriminacije, jer je to jedan od osnovnih principa EU.

Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom je ratifikovana od strane Evropske unije 2011. godine. Bitno je naglasiti da se ovde termin „invalidnost” ne posmatra iz medicinske ili humanitarne perspektive, već se odnosi na pitanje ljudskih prava. Ona obuhvata građanska, politička, socijalna, ekonomska i ostala prava i sadrži obavezu država ugovornica da obezbede ravnopravan pristup svim osobama, uključujući osobe sa invaliditetom. U Briselu 2. decembra 2015. godine Evropska komisija je predložila Evropski zakon o pristupačnosti, koji bi omogućio pristupačnost ključnih proizvoda i usluga na nivou EU, koje bi pomogle osobama sa invaliditetom da u potpunosti učestvuju u društvu.

---

⁷³ http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/POVELJA_O_OSNOVNIM_PRAVIMA_EVROPSKE_UNIJE.pdf

⁷⁴ M. Kostić, *Viktimitet starih ljudi*, Niš, 2010, str. 80.

EU podržava razne projekte i istraživanja koja se tiču starih osoba. Pre svega kroz 7. Okvirni program (2007-13) ili tekući program Horizon 2020 (2014-20). Na primer Evropski institut za Tehnologiju je u 2014. godini postavio znanja i inovacije Zajednice, koje se tiču inovacija vezanih za aktivno starenje i zdrav život. Takođe, EU je pomogla pri stvaranju programa između 12 država članica, koji je nazvan „Još godina, bolji život”. Taj program se odnosi na teme kao što su: mere blagostanja, starenje na mestu i na način angažovanja starih ljudi u društvu. „Farseeing” je još jedan od programa koji se tiče starih ljudi. On se odnosi na stvaranje mreža u Evropskoj uniji koje bi koristile tehnologije za predviđanje ali i sprečavanje padova kod starih ljudi. Druga poznatija inicijativa u okviru sedmog programa je „Ambient Assisted Living (AALJP)” iz 2008. godine i ovaj program je finansiran od strane EU i država članica. Prilikom ove inicijative došlo se do primenjenih istraživanja koja se tiče nezavisnog života starih osoba. Otkrića iz ovog projekta su poslužila za drugi projekat pod nazivom „Companionable project” koji je razvio robota koji nadgleda zdravlje starijih osoba i koji ih podseća da uzimaju lekove.⁷⁵ Jedno od najvećih istraživanja u oblasti starih osoba predstavlja evropsko inovaciono partnerstvo za aktivno i zdravo starenje. Ono predstavlja prvu inicijativu koja je namenjena korišćenju inovacija radi poboljšavanja konkurentnosti i rešavanja socijalnih problema. Sastoji se iz 6 akcionih planova namenjeno za pomoć starijim pacijentima radi pridržavanja medicinskih tretmana, sprečavanja padova, promovisanja samostalnog života. U okviru ovog „partnerstva” sprovedeno je preko 30 projekata u 12 zemalja članica, koji uključuju dosta korisnih i naprednih inovacija. Cilj koji se želi postići je produžavanje životnog veka za dve godine do 2020. godine.

---

⁷⁵ Videti detaljnije Older people in Europe, EU policies and programmes:
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2014/140811/LDM_BRI\(2014\)140811_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2014/140811/LDM_BRI(2014)140811_REV1_EN.pdf)

VI. DOMAĆE NORME KOJIMA SE REGULIŠE PRAVNI POLOŽAJ I ZAŠTITA STARIH OSOBA OD SVIH OBLIKA VIKTIMIZACIJE/DISKRIMINACIJE

Pitanje koje se nametnulo državama širom sveta, pa i našoj zemlji, jeste produženje ljudskog života, sve veći broj starijih osoba, kao i promene porodičnih modela. Proces starenja se pre svega odnosi na nisko rađanje, koje je ispod nivoa koji je neophodan za prosto obnavljanje stanovništva. Pored toga, produženje srednjeg trajanja života utiče na proces starenja. Procenjuje se da je u Srbiji 2016. godine 1.352.948 činilo stanovništvo preko 65 godina i više, što iznosi 19,17% ukupnog stanovništva. Svake godine se procenat starog stanovništva u Srbiji povećava, 2015. godine je iznosio 18,73%, dok je 2014 iznosio 18,25%.⁷⁶ Podaci na nivou opština pokazuju da je u znatnom broju lokalnih samouprava demografska situacija još nepovoljnija od proseka za Srbiju.

U našoj zemlji postoji veliki broj pravnih akata u kojima su sadržane odredbe, kojima se na neposredan ili posredan način regulišu prava, kao i zaštita starih lica.

*Ustav Republike Srbije*⁷⁷, kao najviši pravni akt, jemči svakom licu jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije. Zabranjen je svaki vid diskriminacije, tačnije kako posredna tako i neposredna diskriminacija po bilo kom osnovu. Doduše, dozvoljena je pozitivna diskriminacija, radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koji su u nepovoljnom položaju. Takođe, Ustavom je propisano da svako lice ima pravo na zaštitu svog zdravlja, kako psihičkog tako i fizičkog zdravlja. Stoga, stara lica imaju zdravstvenu zaštitu koju ostvaruju iz javnih prihoda, ukoliko je ne ostvaruju na drugi zakonom propisani način.

*Zakonom o zabrani diskriminacije*⁷⁸ iz 2009. godine, regulisana je opšta zabrana diskriminacije, njeni oblici, slučajevi, kao i postupci zaštite od iste. Deo koji se direktno odnosi na stare osobe, nalazi se u glavi III. On propisuje zabranu diskriminacije po osnovu starosnog doba i jemči starim licima dostojanstvene uslove života.

*Zakon o radu*⁷⁹ takođe sadrži odredbe koje se direktno odnose na starije osobe i propisuje zabranu diskriminacije po bilo kom osnovu, što obuhvata i diskriminaciju po osnovu starosti.

---

⁷⁶ Podaci pribavljeni na sajtu Republičkog zavoda za statistiku pod nazivom statike „ Stanovništvo, po velikim starosnim grupama i polu – podaci od 2011.godine”

⁷⁷ Ustav Republike Srbije "Sl. glasnik RS", br. 98/2006

⁷⁸ Zakon o zabrani diskriminacije, "Sl. Glasnik RS", br. 22/2009

⁷⁹ Zakon o radu, "Sl. glasnik RS", br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014 i 13/2017 - odluka US

Zabranjena je neposredna⁸⁰ i posredna⁸¹ diskriminacija lica koja traže posao ili zaposlenih lica. Međutim, član 82 zakona propisuje da za poslove na kojima postoji povećana opasnost od povređivanja, profesionalnih ili drugih oboljenja može da radi samo lice koje pored uslova predviđenih poslovnikom ispunjava i uslove vezane za rad u pogledu zdravstvenog stanja, psihofizičkih sposobnosti i doba života, u skladu sa zakonom.

Odredbe *Krivičnog zakonika Republike Srbije*⁸² iz 2005. godine štite se vrednosti koje su važne kako za pojedinca, tako i za društvo kao celinu. Krivični zakonik sadrži odredbe koje se neposredno tiču starih osoba, te odredbe se nalaze u delu koji se odnosi na kršenje porodičnih obaveza. U članu 126 Zakonika, kazna zatvora od tri meseca do tri godine se može izreći licu koje bez pomoći ostavi u teškom položaju člana porodice koji nije u stanju da se sam stara o sebi ili ga ostavi u prilikama opasnim za život ili zdravlje. Ukoliko tom prilikom nastupilo, za ostavljeno lice, teško narušavanje zdravlja ili neka druga teška telesna povreda, propisuje se kazna zatvora za učinioca od jedne do pet godina. Kaznom zatvora od jedne do osam godina kazniće se učinilac, ukoliko nastupi smrt ostavljenog lica⁸³ Takođe, indirektno se može pronaći zaštita starih osoba i u članu 127 kojim se definiše krivično delo nepružanja pomoći. Članom 196 istog Zakonika propisuju se kazne za kršenje porodičnih obaveza. Tačnije, ukoliko lice ostavi člana porodice koje nije u stanju da se samo stara o sebi kazniće se kaznom zatvora, koja se razlikuje u zavisnosti od posledica.⁸⁴ Nasilje u porodici kao krivično delo predviđeno je članom 194 Krivičnog zakonika. Lice koje primenom nasilja ili pretnjom da će napasti život ili telo člana svoje porodice i time ugroziti njegovo spokojstvo, duševno stanje ili telesni integritet kazniće se kaznom zatvora. Visina te kazne zavisi od posledica, tačnije da li korišćeno neko oružje ili oruđe, kao i da li je nastupila teška telesna povreda ili smrt. Zaštita lica koja trpe nasilje u porodici ogleda se u propisivanju i izricanju mera bezbednosti približavanja i komunikacije sa oštećenim. *Zakon o krivičnom postupku*⁸⁵ sadrži odredbe o starim licima koja se javljaju u ulozi svedoka da

---

⁸⁰ Neposredna diskriminacija u smislu zakona podrazumeva svako postupanje uzrokovano nekim od osnova iz člana 18. Kojim se osoba koja traži zaposlenje, kao i zaposleni, stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na drugu osobu u istoj ili sličnoj situaciji (član 19).

⁸¹ Posredna diskriminacija u smislu zakona postoji kada određena naizgled neutralna odredba, kriterijum ili praksa stavlja ili bi stavila u nepovoljniji položaj u odnosu na drugo lice/lica koja traže zaposlenje, ili zaposlenog, zbog određenog statusa, svojstva, opredeljenja ili uverenja iz člana 18. Zakona (član 19).

⁸² Član 126-127, čl. 194, čl. 196 Krivični zakonik Republike Srbije, "Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016

⁸³ Ibid. član 126.

⁸⁴ Ibid. član 196.

⁸⁵ Član 108 i član 337 Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije, "Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014

se ispituju u svom stanju ukoliko nisu u mogućnosti da se odazovu pozivu (član 108). Takođe, član 337 sadrži odredbu da se iskazi svedoka koji zbog starosti nisu u mogućnosti da dođu u sud ili je njihov dolazak znatno otežan mogu pročitati.

Porodični zakon premda ne sadrži neposredne odredbe o zaštiti starih osoba, ali sadrži odredbe koje na posredan način regulišu njihov položaj. Zakon reguliše odnose u braku i vanbračnoj zajednici, odnose deteta i roditelja, izdržavanja, imovinske odnose u porodici, zaštitu od nasilja u porodici i itd. Definicija nasilja u porodici propisana je članom 197, dok su mere zaštite regulisane u čl. 198.⁸⁶

*Zakon o parničnom postupku*⁸⁷, kao i Krivični procesni zakonik, sadrži odredbe o regulisanju procesnih radnji dokazivanja u odnosu na starost svedoka. Ukoliko lice zbog starosti nije u mogućnosti da se odazove pozivu za saslušanje, moći će da se sasluša u svom stanju (član 243).

Zakon o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana omogućava svakom penzioneru i staroj osobi smeštaj u ustanovu socijalne zaštite. Svaka stara osoba koja zbog bolesti, starosti ili iz drugih razloga ne može živeti u svom domu i porodičnom okruženju, omogućava joj se smeštaj u domove za stare osobe. Potrebno je rešenje centra za socijalni rad da bi se neko lice smestilo u ustanovu socijalne zaštite, kao i nalazi i misljenja odgovarajućeg stručnog tima. Pitanje starosti i procesa starenja vremenom dobija sve više na značaju, pogotvu što se procenat starog stanovništva iz godine u godinu procentualno povećava. Iz tog razloga je Ministarstvo za rad i socijalna pitanja donelo odluku da osnuje Savet za pitanja starosti i starenja 2007. godine, kao stručno i savetodavno telo. Finansiranje rada ovog organa vrši se iz budžeta Vlade Republike Srbije. Odluka je dopunjena Rešenjem o razrešenju i imenovanju predsednika i članova 2013. godine. U njegovu nadležnost spadaju pitanja starenja, ekonomski i društveni položaj starih lica, njihovo učešće u razvoju društva, njihovo ostvarivanje ljudskih prava, suzbijanje diskriminacije i suzbijanje siromaštva kod starih itd. Savet je usvojio 2013. godine na prvoj konstitutivnoj sednici Poslovnik o radu u kome je predviđena stručna i administrativno-tehnička potpora od strane Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu.⁸⁸

---

⁸⁶ Član 197. i 198. Porodični zakon, "Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015

⁸⁷ Član 243. Zakon o parničnom postupku, "Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 49/2013 - odluka US, 74/2013 - odluka US i 55/2014

⁸⁸ Savet za starenje i starost; preuzeto 03.11.2017.

http://www.zavodsz.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=252&Itemid=252

Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju obezbeđuju se prava za slučaj starosti, invalidnosti, telesnog oštećenja i smrti. Tačnije za slučaj starosti propisuje se pravo na obaveznu penziju u članu 18.⁸⁹

*Zakon o zdravstvenoj zaštiti*⁹⁰ sadrži odredbe koje se direktno tiču prava starih osoba, misli se na osobe starije od 65. godina. Zakonom je propisano osnivanje zavoda za gerontologiju, kao i zdravstvenih ustanova koje pružaju zdravstvenu zaštitu starim osobama i rade na očuvanju i unapređenju zdravlja starih osoba, reguliše kućno lečenje i negu itd. Zdravstveni radnik nakon odlaska u penziju, ima pravo da uz saglasnost komore zdravstvenih radnika osnuje rad privatne prakse.

---

⁸⁹ Čl. 18 *Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju*, "Sl. glasnik RS", br. 34/2003, 64/2004 - odluka USRS, 84/2004 - dr. zakon, 85/2005, 101/2005 - dr. zakon, 63/2006 - odluka USRS, 5/2009, 107/2009, 101/2010, 93/2012, 62/2013, 108/2013, 75/2014 i 142/2014

⁹⁰ *Zakon o zdravstvenoj zaštiti*, "Sl. glasnik RS", br. 107/2005, 72/2009 - dr. zakon, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013 - dr. zakon, 93/2014, 96/2015 i 106/2015

VII. STRATEGIJE I STRATEŠKI CILJEVI KOJI OBUHVATAJU PRAVA STARIH OSOBA

Plan akcije koji je konstituisan na takav način da dovodi do ostvarenja postavljenog cilja predstavlja strategiju.⁹¹ Strategija koja je izrađena u skladu sa preporukama i obavezama iz Madridskog međunarodnog plana akcije o starenju i ostalim međunarodnim dokumentima je *Nacionalna strategija o starenju iz 2006. godine*⁹². Cilj strategije jeste unapređenje i zaštita svih ljudskih prava i sloboda uz usklađivanje politike, zdravstvene i socijalne zaštite sa demografskim promenama, ne bi li se stvorilo društvo za sve generacije.

Demografsko starenje i dopopulacija jesu razlozi zbog kojih je doneta 2008. godine *Nacionalna strategija održivog razvoja*⁹³. Njen cilj jeste stvaranje mehanizama i instrumenata populacione politike. Pravilno informisanje javnosti, direktna finansijska podrška porodici i uvođenje posebnih olakšica su jedan od načina ostvarivanja ovog strateškog cilja. Strategija razvoja socijalne zaštite ima za cilj razvoj i unapređenje socijalne zaštite, koji je poremećen zbog siromaštva stanovništva, zbog nepovoljnih demografskih kretanja itd. Prevencija socijalnih teškoća koje nastaju u društvu jeste jedan od načina ostvarivanja cilja ove strategije. Ona takođe podstiče razvoj privatnog sektora u pružanju socijalnih usluga, kao što su na primer privatni starački domovi. Još jedna značajna strategija jeste *Nacionalna strategija za poboljšavanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti*⁹⁴ iz 2009. godine. Usklađivanje radnih uslova i porodičnog života, podsticanje muškaraca da podjednako budu uključeni u ispunjavanju porodičnih obaveza i da zajednički brinu o deci i ostarelim članovima porodice, jesu neki od njenih ciljeva. Strategije koje se tiču zdravlja stanovništva Srbije su: *Strategija javnog zdravlja Republike Srbije*⁹⁵ iz 2009. godine, *Strategija razvoja zaštite mentalnog zdravlja*⁹⁶ iz 2007. godine, *Strategija za prevenciju i kontrolu hroničnih bolesti*⁹⁷ iz 2009. godine, *Strategija za palijativno zbrinjavanje*⁹⁸ iz 2009. godine.

---

⁹¹ M. Kostić, *Viktimitet starih ljudi*, Niš, 2010, str. 85.

⁹² Nacionalna strategija o starenju, "Sl. glasnik RS", br.76/2006

⁹³ Nacionalna strategija održivog razvoja, "Sl. glasnik RS", br. 57/2008

⁹⁴ Nacionalna strategija za poboljšavanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti, "Sl. glasnik RS", br. 15/2009

⁹⁵ Strategija javnog zdravlja Republike Srbije, "Sl. glasnik RS", br.22/2009

⁹⁶ Strategija razvoja zaštite mentalnog zdravlja, "Sl. glasnik RS", br.8/2007

⁹⁷ Strategija za prevenciju i kontrolu hroničnih nezaraznih bolesti, "Sl. glasnik RS", br.22/2009

⁹⁸ Strategija za palijativno zbrinjavanje, "Sl. glasnik RS", br. 17/2009

*Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji*⁹⁹ iz 2007. godine ima za cilj da poboljša položaj osoba sa invaliditetom. Ova strategija se odnosi i na osetljive društvene grupe u koje spadaju i stare osobe. *Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji*¹⁰⁰ iz 2007. godine, doneta je sa ciljem da sistem obrazovanja bude dostupan svim kategorijama lica, uključujući osobe starije od 60 godina. Ova strategija je posledica smanjenja prirodnog priraštaja i produženja prosečnog trajanja života.

*Strategija razvoja zvanične statistike u Republici Srbiji u periodu od 2009. do 2012. godine.*¹⁰¹ Zadatak zvanične statistike je da pruži realnu sliku društvenih i ekonomskih kretanja u zemlji, što dalje implicira obezbeđenje pouzdanog osnova u donošenju odluka na raznim nivoima (od državne uprave, privrednih subjekata sve do zainteresovanih građana).

*Strategija za smanjenje siromaštva*¹⁰² je usmerena na smanjivanje ključnih aspekata siromaštva sa ciljem da se svakom licu pruži mogućnost da sebi i svojoj porodici obezbedi egzistenciju. Istraživanja su pokazala da je siromaštvo u Srbiji najrasprostranjenije u tradicionalno nerazvijenim područjima na jugu i jugoistoku zemlje, kao i da je najizraženije kod socijalno ugroženih grupa koje obuhvataju decu, stara lica, osobe sa invaliditetom, izbeglice itd. Smanjenje siromaštva se može postići podsticanjem privatnog sektora i otvaranjem novih radnih mesta, sprečavanjem novih pojava siromaštva, kao i efikasnom primenom postojećih i stvaranjem novih programa.

*Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2017. godinu*¹⁰³, donet je u skladu sa Zakonom o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti.¹⁰⁴ Ovaj akcioni plan predstavlja osnovni instrument sprovođenja aktivne politike zapošljavanja na godišnjem nivou. Predviđa subvencije za zapošljavanje lica koja spadaju u kategoriju teško zapošljivih, kao što su: stariji od 50 godina, žrtve porodičnog nasilja, osobe sa invaliditetom, Romi i itd.

---

⁹⁹ Strategija za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji, "Sl. glasnik RS", br.1/2007

¹⁰⁰ Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji, "Sl. glasnik RS", br. 1/2007

¹⁰¹ Strategija razvoja zvanične statistike u Republici Srbiji u periodu od 2009. do 2012. godine, "Sl. glasnik RS", br. 7/2009

¹⁰² Strategija za smanjenje siromaštva videti detaljnije: http://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/211704/strategija-za-smanjenje-siromastva-u-srbiji_cyr.pdf

¹⁰³ Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2017. godinu videti detaljnije:

<http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/usvojen-nacionalni-akcioni-plan-zaposljavanja-za-2017-godinu/>

¹⁰⁴ Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, „Sl. glasnik RS”, br. 36/09, 88/10 i 38/15

*The 2015 Ageing Report*¹⁰⁵ sadrži projekciju razvoja 2013. do 2060. godine i predviđanja za period od prvih deset godina (do 2023. godine). U dokumentu se nalazi podatak da će se broj stanovnika u EU do 2060. godine povećati, kao i da će se znatno povećati udeo starog stanovništva. Komponente koje govore u prilog ovoj činjenici su: dinamika nataliteta, očekivani životni vek i stepen migracije. Broj stanovnika će dostići svoj vrhunac 2050. godine i iznosiće 526 miliona (povećanje od skoro 4%), dok će blago opasti do 2060. godine i iznositi 523 miliona. Takođe, očekuje se porast broja stanovnika starijih od 80 godina (ukoliko uporedimo starije od 80 godina u 2013-oj godini i predviđen broj za 2060-u godinu, možemo zapaziti da će se udeo stanovnika starijih od 80 godina povećati sa 5% na 12%). Broj radnika prema broju penzionera biće 2:1, umesto donedavnih 4:1. Priliv migranata od 2013. do 2060. godine biće 55 miliona, što iznosi malo preko 10% ukupnog stanovništva EU.

---

¹⁰⁵ Videti detaljnije: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2014/pdf/ee8_en.pdf

VIII. PREVENCIJA ZLOSTAVLJANJA / DISKRIMINACIJE STARIH OSOBA

Starenje i život u starosti su deo korpusa osnovnih ljudskih prava, kao takvi regulisani su kako domaćim tako i međunarodnim pravnim normama. Domaće pravne norme su usklađene sa ratifikovanim međunarodnim pravnim dokumentima. Osnovna prava čoveka koja proklamuju međunarodno pravni dokumentima su: pravo na život, zdravlje, zabrana diskriminacije, zaštita u domenu socijalnih potreba starih ljudi. Republika Srbija donela je posebne strateške ciljeve u kojima su pored opštih strateških ciljeva propisani i ciljevi koji se odnose na ostarelo stanovništvo. Praksu socijalne politike prema starijim osobama koja predstavlja uzor, kako drugim modernim državama tako i našoj zemlji, jesu osnovni dokumenti UN, kao i dokumenti doneti u okviru Evropske unije i Saveta Evrope. Istraživanja i rasprave povodom pitanja starosti i procesa starenja vode se i na sociološkom, medicinskom, kriminološkom i viktimološkom polju.

Jedan od načina kojim bi se obezbedila prevencija viktimizacije ostarelih lica jesu dugoročni programi zaštite koju bi sprovodili ombudsmani.¹⁰⁶ Na taj način bi se obezbedila pomoć pri svakodnevnim potrebama starih lica, koja se nalaze u staračkim domovima, kao i njihova nega. Početkom 1972. godine to je bio demonstracioni program, a danas funkcioniše u skoro svim državama. Republika Srbija je usvojila Zakon o Zaštitniku građana 2005. godine, a 2007. godine uspostavljena je služba Zaštitnika građana Republike Srbije. Na osnovu redovnog godišnjeg izveštaja Zaštitnika građana za 2016. godinu¹⁰⁷ možemo videti da postoje manjkavosti na državnom nivou koji se direktno odnose na prava ostarelih lica. Neki od nedostataka su: nepostojanje razvijenog finansijskog održivog sistema usluga i servisa podrške starijim osobama kao i osobama sa invaliditetom, težak materijalni položaj starih lica i neefikasan sistem podrške, otežano ostvarivanje prava i usluga socijalne zaštite zbog nedovoljnog broja radnika, kao i nedostatak obuka koje doprinose jačanju stručnih kapaciteta zaposlenih u socijalnoj zaštiti. Zaključna zapažanja o Inicijalnom izveštaju za Srbiju, Komiteta za prava osoba sa invaliditetom UN, navedeno je da ne postoji mehanizam za koordinaciju i zbog toga je uputio preporuku našoj državi da obezbedi organizacije osoba sa invaliditetom da vrše nadzor nad sprovođenjem Konvencije, međutim to nije učinjeno. Zaštitnik građana je više puta ukazivao na taj propust. Potpisan je Sporazum o saradnji sa Stalnom konferencijom gradova i opština i sa Timom za

---

¹⁰⁷ <http://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji>

socijalno uključivanje sa jedne strane i ombudsmanom sa druge strane, sa ciljem unapređenja položaja osoba sa invaliditetom i osjetljivih društvenih grupa u našoj državi. Zaštitnik građana u svom izveštaju ukazuje na probleme sa kojima se susreću stare osobe: loša informisanost, loše stambeno zbrinjavanje, loš zdravstveni status, ugroženo mentalno zdravlje zbog depresije i demencije, siromaštvo. Između ostalog, zapažena je diskriminacija u oblasti rada za ljude koji su stariji od 45 godina, jer poslodavci ih posmatraju kao „stare” osobe i zbog toga bivaju češće otpušteni i teže se zapošljavaju. Najteži položaj imaju stare osobe koje žive u nerazvijenim opštinama u selu, jer zbog nedostatka materijalnih sredstava njihove porodice im ne posvećuju dovoljnu pažnju i negu. Ova lica nemaju ni podršku ni pomoć od strane države na globalnom kao i na lokalnom nivou.

Ombudsman saraduje sa ombudsmanima drugih država, učestvuje na regionalne i međunarodne konferencije, učestvuje u redovnim aktivnostima u okviru članstva u više stručnih mreža, učestvuje u sednicama Komiteta UN za prava deteta i Komiteta UN za prava osoba sa invaliditetom itd. Takođe, učestvovao je u više projekata, neki od njih: saradnja sa Misijom OEBS-a u Srbiji tokom 2016. godine koja je bila posvećena unapređenju i zaštiti žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima, kao i projekat čiji je cilj bio da se ostvarivanje prava migranata i izbeglica unaprede u skladu sa međunarodnim standardima.

Prevenција zlostavljanja starih osoba može se ostvariti organizovanjem treninga i obuka za službenike u državnim institucijama. Treninzi i obuke omogućile bi službenicima da prepoznaju znakove koji ukazuju na postojanje zlostavljanja stare osobe, što bi dalje dovelo do prijavljivanja i suzbijanja istog. Na primer tako su banke, te koje prve mogu da primete finansijsku eksploataciju ostarelih osoba i reaguju u cilju suzbijanja iste.

Iskorenjivanje zlostavljanja starih osoba može se postići donošenjem posebnih zakona, koji sankcijom omogućavaju ostvarivanje prava starih osoba.¹⁰⁸ Ovaj vid prevencije zastupljen je u razvijenim zemljama sveta. Primer takve prakse je Older American Act¹⁰⁹ u SAD koji je donet 1965. godine. On predviđa nadležnost za dodelu bespovratnih sredstava državama za planiranje zajednice, socijalnih usluga, istraživačke i razvojne projekte i obuku o pitanjima vezanim za starenje, kao prava koja se starim osobama moraju obezbediti i odnose se kako na oblast zdravlja,

---

¹⁰⁸ M. Kostić, D. Dimovski, “Prevenција viktimizacije/diskriminacije starijih“ u „ Pravni sistem i zaštita od diskriminacije“, zbornik radova. druga sveska , Kosovska Mitrovica, 2015, str. 100.

¹⁰⁹ <https://legcounsel.house.gov/Comps/Older%20Americans%20Act%20Of%201965.pdf>

tako i na penzije, institucionalnu brigu, mogućnost zapošljavanja bez diskriminacije. Aktom je uspostavljena uprava za starenje (AoA) koja služi za administriranje programa grantova i predstavlja federalnu agenciju koja nadgleda pitanja koje se odnose na starije osobe.

U oblasti elektronike, kako u svetu tako i u našoj zemlji, radi se na razvijanju robota koji bi pomagali starim osobama, omogućili zdravstvenu negu i komunikaciju sa članovima porodice. Druga generacija takvog robota se sastoji iz: frizidera u kojem se nalaze lekovi, aparata za merenje pritiska, tableta, kamere itd. Porodica ostarelog lica koja živi na većoj udaljenosti od ostarele osobe, može preko svog računara da pristupi kameri robota i da na taj način ostvari komunikaciju. Stara lica često nisu u mogućnosti da hodaju bez nekih pomagala što im otežava kućne poslove, zbog toga je robot napravljen da radi po glasovnoj komandi. Na taj način stara osoba može da „naredi” robotu da nešto odnese u drugu sobu i slično. Podatak o merenju pritiska robot unosi u program, koji je povezan sa lekarskim kartonom ostarelog lica i na taj način se omogućava praćenje zdravstvenog stanja od strane lekara. Uzimanje lekova se olakšava putem frizidera koji je ugrađen u robota i u kojem se nalaze lekovi. Robot je namenjen da se koristi u kućnim uslovima i staračkim domovima.

Potrebno je ohrabriti stare osobe da prijave nasilničko ponašanje, jer oni često osećaju stid i sramotu da priznaju da ih zlostavlja osoba kojoj veruju. Takođe, plaše se osвете odnosno kazne zlostavljača. Stare osobe često nisu upoznate sa institucijama kojima se mogu obratiti za pomoć. Veoma je važno da imaju pristup takvim informacijama, kao i da znaju koje su im raspoložive vrste pomoći. Najbolje bi bilo da se uključi podrška i pomoć od strane članova porodice ili prijatelja, zdravstvenih službi, socijalnih službi, pravnika.

Prevenција nasilja u ustanovama se može postići pomoću telefonskih anketa sa potencijalnim žrtvama, upitnicima koje sami ispunjavaju ili sprovođenjem intervjua sa svim osobama koje imaju odnos poverenja sa starom osobom, uvidom u zapisnik socijalnih službi itd. Ukoliko bi se javno govorilo o ovom problemu i ukoliko bi se on prepoznao kao društveni problem, to bi dalje dovelo do netolerancije nasilničkog ponašanja. Supervizor radnika zapošljenih u ustanovi koja brine o starim osobama, treba da podstiče radnike da prijavljuju svaku sumnju o postojanju nasilja. Prilikom zapošljavanja radnika u ovakvim ustanovama treba da se provere sva dosadašnja iskustva radnika, kao i to da li su nekada bili kažnjavani. Stalne edukacije koje se odnose na ovaj problem podigle bi svest o ovom problemu i pomogle prilikom njegovog sprečavanja.

U praksi razlikujemo institucionalnu i vaninstitucionalnu zaštitu starih osoba. Institucionalna zaštita ima dugu tradiciju i danas postoji raširena mreža koja se bavi zaštitom starih osoba. Zaštitom starih osoba bave se: centri za socijalni rad, ustanove za smeštaj korisnika, ustanove za dnevni boravak i pomoć u kući, zdravstvene ustanove i službe, kao i humanitarne organizacije. Socijalni centri predstavljaju bazičnu osnovu u zaštiti starih osoba, dok najznačajniji oblik zaštite su domovi za stare i penzionere.

Vaninstitucionalna zaštita pruža socijalnu integraciju starim licima i podršku da žive kvalitetnije, bez promene njihove sredine. Ovim putem stara lica razvijaju međusobnu solidarnost i samopomoć. Zbog toga se ovaj vid zaštite smatra značajnim oblikom podrške dostojanstvenom starenju. U ovaj oblik zaštite spadaju klubovi za stare osobe, koji postoje širom naše države. Pored usluga materijalne prirode, koje se ogledaju u novčanoj pomoći ili potrebnim materijalnim dobrima – lekovi, zimnica, odeća, obuća, savremeni vaninstitucionalni oblici podrške zasnivaju se na direktnim uslugama podrške socijalne i zdravstvene zaštite u vidu pomoći u kući i organizaciji socijalnog života (klubovi za stare). Doduše, sve veću ulogu imaju udruženja nevladinog sektora, kao što su humanitarna i verska udruženja. U njihove korisnike spadaju stare osobe koje su socijalno izolovane i koje spadaju u redove najsiromašnijih.

Razlika između ova dva oblika zaštite leži u podršci. Vaninstitucionalna zaštita se ogleda u pomoći starim osobama u prirodnom okruženju, dok se institucionalnoj zaštiti pristupa kada se potrebe za zbrinjavanjem ne mogu zadovoljiti na lokalnom nivou.

Jedan od primera kojima se omogućava da se stare osobe osećaju korisno i socijalno uključeno jeste „Draganova nagrada”. Ona se sastoji od konkursa za najbolji putopis starijih osoba. Nakon ocenjivanja najboljeg putopisa, prva tri mesta dobijaju nagrade.¹¹⁰

Imajući u vidu činjenicu da očekivani životni vek nastavlja da raste, zajedno sa godinama raste i potreba za dugoročnom negom, ali i broj zdravstvenih problema povezanih sa starenjem. Zbog toga se treba raditi na pristupačnim rešenjima za obezbeđivanje dostojanstvene starosti.

---

¹¹⁰ <https://www.penzin.rs/category/draganova-nagrada/>

IX. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

9.1. Opis i predmet istraživanja

Nasilje nad starim osobama je globalan problem, koji zahteva poseban pristup i vršenje istraživanja, radi prevencije i pronalaženja rešenja. Glavna karakteristika ove vrste nasilje jeste da se veoma teško otkriva, zbog neprijavlivanja od strane žrtve i nasilnika, a samim tim zbog toga postoji velika tamna brojka. Uzroci neprijavlivanja su različiti i o njima je u ovom radu bilo reči.

Predmet istraživanja jesu sve vrste nasilja koje se vrše nad starim licima – psihičko, fizičko, verbalno, seksualno, ekonomsko nasilje i zanemarivanje, bez obzira na mesto izvršenja nasilja.

Kako pitanje zlostavljanja starih osoba pobuđuje veliku pažnju, s obzirom na sve njegove karakteristike i uzroke javljanja, ovim istraživanjem biće obuhvaćeno kvalitativno sagledavanje i analiza prijavljenih pretpostavljenih slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja starih lica koje je prijavljeno Centru za socijalni rad u Nišu „Sveti Sava”. Biće uzet reprezentativan uzorak aktuelnih slučajeva u 2017. godini zlostavljanja i zanemarivanja muških i ženskih starih osoba, na osnovu metoda analize i indukcije biće izvedeni zaključci od strane autora ovog rada.

9.2. Cilj i značaj sprovođenja istraživanja

Osnovni cilj sprovođenja ovog istraživanja je da se utvrde fenomenološke i etiološke karakteristike (različiti egzogeni i endogeni faktori) zlostavljanja i zanemarivanja starih osoba, razmatrajući aktuelne slučajeve zlostavljanja i zanemarivanja starih osoba u 2017. godini.

9.3. Uzorak i metodi korišćeni tokom istraživanja

Istraživanjem su obuhvaćeni aktuelni slučajevi nasilja nad starim osobama koji su prijavljeni Centru za socijalni rad u Nišu „Sveti Sava” tokom 2017. godine. Tokom sprovođenja istraživanja, ispitivanja postavljenih hipoteza i ispunjavanja unapred postavljenih ciljeva korišćene su razne metode. Tačnije, metode posmatranja pojedinačnih slučajeva i to metod analize sadržaja prilikom uvida u spise, metod statističke obrade podataka i analize podataka o načinu vršenja

nasilja nad starim osobama i naravno sve u skladu sa vremenskim sprovođenjem istraživanja. Iz svega navedenog može se zaključiti da su korišćene kvalitativne i kvantitativne metode.

9.4. Hipoteze koje su proverene istraživanjem

Postavljenje hipoteze koje će biti proverene istraživanjem su :

1. Žrtve nasilja su ženskog pola.
2. Osobe muškog pola se češće javljaju kao vršioci nasilja, nego žene.
3. Žrtve nasilja su same prijavljivale vršenje nasilja.
4. Nasilnici su članovi porodice.
5. Najzastupljenije je fizičko zlostavljanje starih osoba.
6. Žrtve nasilja nemaju bračnog partnera.
7. Učinioci nasilja nisu ostvareni u roditeljstvu.
8. Žrtve nasilja imaju prebivalište uglavnom na selu
9. Žrtve nasilja žive u jednočlanim domaćinstvima.
10. Žrtve imaju dobre odnose sa svojom porodicom.
11. Nasilnici su nezaposlena lica.
12. Učinioci imaju problema sa alkoholom.
13. Nasilnici su srednje obrazovane osobe.
14. Žrtve su srednje obrazovane osobe.

9.5. Rezultati istraživanja na nivou grada Niša

Na osnovu jedanaest predmeta aktuelnih slučajeva zlostavljanja starih osoba iz 2017. godine, izabranih metodom slučajnog uzorka, u prostorijama Centra za socijalni rad „Sveti Sava”, došlo se do sledećih podataka i zaključaka.

Imajući u vidu da se iz godine u godinu beleži porast prijavljenih slučajeva nasilja u porodici, neophodno je posvetiti veću pažnju ovom problemu. Iz tog razloga uzeto je 11 aktuelnih slučajeva iz 2017-te godine i izrađen je upitnik, sa ciljem da se dobiju detaljnije informacije o žrtvama, učiniocima, o razlogu obraćanja, o prijaviocima i itd. Upitnik za istraživanje bio je sačinjen od sledećih celina: Opšti podaci (razlog obraćanja, formulacija problema, sadržina zahteva), podaci o žrtvi (datum rođenja, pol, obrazovanje, bračni status, materijalna situacija, prebivalište), podaci o članovima porodice (odnosi žrtve sa članovima porodice – dobri ili loši, da li žrtva živi sama ili sa članovima porodice), podaci o nasilniku (materijalno stanje, stambeno pitanje, bračni status, datum rođenja), opis problema, preduzete mere i intervencije. Analizom 11 predmeta, izabranih metodom slučajnog uzorka, dobijeni su sledeći podaci i zaključci:

Tabela 6. Odnos prijavioca/laca - ucinioca/laca - žrtve/žrtava

Prijavioc/i	Učinioc/oci	Žrtva/e
Žrtva i komšije	sinovi	otac
Anonimne prijave i zadnja prijava je bila od strane žrtve	sin	otac
žrtva	unuk	deda
žrtva	sin	otac
žrtva	sin	majka
žrtva	sin	otac
žrtva	suprug	supruga
ćerka	suprug	supruga
ćerka	sin	majka
žrtva	sin	majka
ćerka i komšije	unuka	baba

U tabeli 6 jasno je izdvojeno da su u 6 slučajeva žrtve bile osobe ženskog pola (majka/supruga/baba), dok u preostalih 5 slučajeva su žrtve bili muškarci (otac/deda). Čime je potvrđena prva hipoteza – da su žrtve nasilja ženskog pola. Zanimljiva je činjenica da su u 10 slučajeva počinioci bili muškarci (sin/unuk/suprug), dok je u jedanaestom slučaju počinioc bila ženska osoba, tj unuka. Stoga, potvrđena je druga hipoteza – da se osobe muškog pola češće

javljaју kao vršioci nasilja, nego žene. Najčešće su podnosioci prijave same žrtve, ali se kao podnosioci javljaју i ćerke, komšije, dok u jednom slučaju bilo je više anonimnih prijava. Na osnovu dobijenih podataka potvrđena je i treća hipoteza – da su žrtve nasilja same prijavljivale vršenje nasilja.

Tabela 7. Odnos prijavioca/laca - učinioca/laca - žrtve/žrtava i razloga obraćanja Centru za socijalni rad prema vrsti nasilja

Prijavioc/i	Učinioc/oci	Žrtva/e	Razlog obraćanja
Žrtva i komšije	sinovi	otac	Zlostavljanje- psihičko i fizičko
Anonimne prijave i zadnja prijava je bila od strane žrtve	sin	otac	Zlostavljanje- psihičko
žrtva	unuk	deda	Zlostavljanje- psihičko i fizičko
žrtva	sin	otac	Zlostavljanje- ekonomsko
žrtva	sin	majka	Zanemarivanje i zlostavljanje- psihičko
žrtva	sin	otac	Zlostavljanje- psihičko
žrtva	suprug	supruga	Zlostavljanje- psihičko
ćerka	suprug	supruga	Zlostavljanje- psihičko
ćerka	sin	majka	Zlostavljanje- psihičko i fizičko
žrtva	sin	majka	Zlostavljanje- ekonomsko
ćerka i komšije	unuka	baba	zanemarivanje

Ćerka se kao prijavitelj javlja samo u slučajevima zlostavljanja majke. Sinovi se javljaju kao najčešći učinioci. Naime u svih 11 slučajeva su nasilnici bili članovi porodice, čime je potvrđena četvrta hipoteza - da su nasilnici članovi porodice. Najzastupljeniji oblik zlostavljanja stare osobe je psihičko nasilje, u čak 8 slučajeva je zastupljeno, stoga peta hipoteza nije potvrđena – da je najzastupljenije fizičko zlostavljanje starih osoba. Psihičko nasilje se samostalno javlja u 4 slučajeva, a u preostala 4 uz još neki oblik zlostavljanja, tj. u jednom slučaju uz zanemarivanje. Ekonomsko zlostavljanje je zabeleženo u 2 slučaja, dok zanemarivanje se javlja samostalno u jednom slučaju i još jedanput uz psihičko zlostavljanje. Nije zabeleženo seksualno nasilje ni u jednom slučaju. Kada se kao učinilac javlja suprug žrtve, možemo uočiti da je tada razlog obraćanja psihičko nasilje. Psihičko nasilje se u ovim slučajevima odnosi na vikanje, pretnje, ucenjivanje, na udaranje i lomljenje stvari po kući i itd. Fizičko nasilje se uglavnom sastoji u guranju, stiskanju i gađanju.

Tabela 8. Bračni status žrtava po polu

	Bračnost	Razveden/a	Udovica/udovac
žene	3	1	4
muškarci	1	1	1
ukupno	4	2	5

Imajući u vidu obrađene podatke za potrebe istraživanja, možemo zaključiti da je bračni status žrtava u najvećem broju udovac/udovica (5 od 11), zatim slede žrtve koje imaju bračne partnere (4 od 11), dok najmanji broj žrtava su razvedene (2). Naime, konačan zbir nam pokazuje da su stara lica bez bračnog partnera izloženija nasilju u odnosu na ona koja žive sa bračnim partnerom. Dobijenim rezultatom potvrđena je šesta hipoteza - da žrtve nasilja nemaju bračnog partnera.

Tabela 9. Ostvareno roditeljstvo žrtava i učinioca/laca

	Ostvareno roditeljstvo	Neostvareno roditeljstvo
Žrtva/e	11	0
Učini/ac/oci	8	3

Iz rezultata dobijenih istraživanjem, možemo zaključiti da su sve žrtve ostvarile roditeljstvo. Učinioci nasilja su, takođe, u većini slučajeva ostvareni u roditeljstvu (8 od 11 slučajeva). Sedma hipoteza - da su učinioci lica neostvarena u roditeljstvu, nije potvrđena.

Tabela 10. Prebivalište žrtava

prebivalište	grad	selo
Žrtva/e	9	2

Istraživanjem je proverena osma hipoteza - da žrtve imaju prebivalište na selu, međutim ista nije potvrđena. Na osnovu dobijenih podataka, žrtve nasilje su u većini slučajeva imale prebivalište u gradu, tj. 9 od 11 žrtava.

Tabela 11. Stanovanje žrtava u domaćinstvu

domaćinstvo	Žrtva/e
jednočlano	2
višečlano	9

Uzorak obuhvaćen istraživanjem pokazao je da je najveći broj žrtava tokom zlostavljanja/zanemarivanja stanovao sa članovima porodice u višečlanim domaćinstvima (9 od 11). Zapravo samo 1/5 od ukupnog broja žrtava je živela u jednočlanim domaćinstvima, tačnije samo su 2 žrtve živlele u istim, s tim da je jedna žrtva imala zajedničko dvorište sa svojim sinom koji je živio u kući pored. Žrtve koje su bile u braku, živlele su sa svojim partnerima, dok su

ostale živele sa svojom decom. Stoga, deveta hipoteza postavljena ovim ostraživanjem - da žrtve nasilja žive u jednočlanim domaćinstvima, nije potvrđena.

Tabela 12. Odnosi žrtava sa porodicom

Porodični odnosi	Dobri odnosi	Loši odnosi
Žrtva/e	11	0

Tokom istraživanja potvrđena je deseta hipoteza – da žrtve imaju dobre odnose sa svojom porodicom. Svih 11 žrtava imale su dobre porodične odnose i sa istom održavale kontakt. Imajući u vidu napred navedene podatke da su u svih 11 slučajeva učinioci bili članovi porodice, bitno je naglasiti da žrtve sa nasilnicima nisu imale dobre odnose, ali se u svim slučajevima mogla zapaziti emocionalna privrženost žrtve prema nasilniku. Takođe, loši odnosi između učinioca i žrtava, nisu narušili dobre porodične odnose žrtve sa ostatkom porodice.

Tabela 13. Zanimanje žrtava i učinioca/laca

zanimanje	penzioner	nezaposlen	U radnom odnosu
Žrtva/e	11	0	0
Učinioc/oci	2	6	3

Ispitivanjem zanimanja žrtava i učinioca/laca došlo se do podataka da je zanimanje svih starih lica nad kojima je vršeno nasilje sada svedeno na „penzioner”, što podrazumeva da je žrtva lični ili porodični penzioner. Za razliku od žrtava, najmanji broj nasilnika su korisnici penzija (2), zatim nezatno veći broj učinioca je u radnom odnosu (3). Dok je najviše učinioca iz redova nezaposlenih lica (6 od 11) – čime je potvrđena jedanaesta hipoteza da su učinioci najčešće

nezaposlena lica. Takođe iz dobijenih podataka možemo zaključiti da je loše materijalno stanje, tj. nezaposlenost, jedan od okidača za vršenje nasilja.

Tabela 14. Odnos učinioca/laca koji imaju tj. nemaju problema sa alkoholom

Učinioc/oci koji imaju probleme sa alkoholom	Učinioc/oci koji nemaju problema sa alkoholom
4	7

Jedan od okidača za vršenje nasilja smatra se konzumacija alkohola. Međutim, rezultat istraživanja pokazao je da veći broj nasilnika nema problema sa alkoholom (7 od 11). Stoga, dvanaesta hipoteza – da učinioci imaju problema sa alkoholom, nije potvrđena.

Tabela 15. Obrazovanje žrtava i učinioca/laca

	Osnovna škola	Srednja stručna sprema	fakultet	Bez podataka
Žrtva	4	6	1	0
Učinioc/oci	0	9	2	0

Srednju stručnu spremu imalo je 6 od 11 žrtava, zatim osnovnu školu 4 od 11 i samo jedna žrtva je imala završen fakultet. Kada je reč o nasilnicima u tabeli možemo videti da je većina nasilnika imala srednju stručnu spremu 9 od 11, dok su 2 od 11 imala završen fakultet. Nije bilo nasilnika sa završenom osnovnom školom. Na osnovu dobijenih podataka potvrđena je trinaesta hipoteza – da su nasilnici srednje obrazovane osobe, kao i četrnaesta hipoteza – da su žrtve srednje obrazovane osobe.

Tim Centra za socijalni rad „Sveti Sava” je u svim slučajevima vršio terenski obilazak žrtava, nakon čega su preduzimate razne mere. Uglavnom je bilo predviđeno kontaktiranje sa žrtvom,

razgovori sa porodicom, ali su predlagane i druge mere: veliki broj jednokratnih pomoći, savetodavni rad, privremeno starateljstvo, institucionalna zbrinjavanja, mera udaljenja nasilnika iz kuće, mera zabrane kontaktiranja sa žrtvom, mera lečenja od bolesti zavisnosti itd.

9.5.1. Provera postavljenjih hipoteza

Na osnovu analize postojećih slučajeva i dobijenih podataka došlo se do zaključaka da su žrtve nasilja osobe ženskog pola i da one same prijavljuju vršenje nasilja, čime su potvrđene prva i treća hipoteza. Takođe, potvrđene su druga i četvrta hipoteza, jer se osobe muškog pola češće javljaju kao vršioci nasilja, nego žene i nasilnici su članovi žrtvine porodice. Međutim, kada je reč o petoj postavljenoj hipotezi, da su žrtve uglavnom fizički zlostavljane, nije potvrđena, jer su žrtve najčešće bile psihički zlostavljane. Stara lica bez bračnog partnera izloženija su nasilju u odnosu na ona koja žive sa bračnim partnerom – dobijenim podatkom potvrđena je šesta hipoteza. Sedma hipoteza - da su učinioci lica neostvarena u roditeljstvu, nije potvrđena, jer je veći broj učinioca imao potomke. Osmo hipoteza - da žrtve imaju prebivalište na selu, takođe nije potvrđena. Žrtve su svoje prebivalište imale najčešće u gradu i živele su u višečlanim domaćinstvima. Stoga, deveta hipoteza postavljena ovim ostraživanjem - da žrtve nasilja žive u jednočlanim domaćinstvima, nije potvrđena. Žrtve su u svim slučajevima obuhvaćenim istraživanjem imale dobre porodične odnose i sa istom održavale kontakt, na osnovu čega možemo zaključiti da je deseta hipoteza potvrđena. Smatra se da su neki od okidača za vršenje nasilja nezaposlenost nasilnika, kao i problemi sa alkoholom. Imajući u vidu da je rezultat istraživanja pokazao da su učinioci uglavnom iz redova nezaposlenih lica – potvrđena je jedanaesta hipoteza. Dok, dvanaesta hipoteza nije potvrđena jer se došlo i do podataka da učinioci najčešće nisu imali problema sa alkoholom. Trinaesta i četrnaesta hipoteza su potvrđene i odnose se na obrazovanje učinioca i žrtava. Tačnije, učinioci i žrtve su najčešće srednje obrazovane osobe.

ZAKLJUČAK

U savremenom društvu položaj starih osoba određuje produžetak životnog veka i odlazak u penziju. Ostarele osobe uglavnom nisu u stanju da se same brinu o sebi, kako zbog bolesti, tako i zbog siromaštva i ostalih poteškoća koje „treće životno doba” nosi sa sobom. Ova kategorija stanovništva se prvenstveno oslanja na porodicu, koja u danšnje vreme nije u mogućnosti da odgovori tim zahtevima, pa stoga se stare osobe okreću ka društvenim institucijama ne bi li tamo dočekale dostojanstveni kraj. Jednim delom je razlog okretanja staračkim domovima i ostalim institucijama, zapravo neprestani odlazak mladog stanovništva u druge države u potrazi za „boljim životom”. Takođe, ovom doprinosi i zastupljenost političkih i ekonomskih kriza i konstantnih promena. Nažalost u našoj zemlji ne postoje uslovi za siguran život bez diskriminacije po osnovu pola, godina, obrazovanja i mesta stanovanja. Međutim, naša zemlja radi na rešavanju ovog problema putem zakonskih rešenja, strategija, vaninstitucionalnih i institucionalnih oblika zaštite, kao i ostalim oblicima pomoći. Vladine i nevladine organizacije, takođe, poboljšavaju kvalitet usluga koje se pružaju starim osobama. Naravno uz saradnju sa javnim sektorom, uslugama privatnog sektora, porodicom, prijateljima itd.

Nasilje predstavlja kršenje temeljnog ljudskog prava, zbog toga je odgovornost podeljena između pojedinca i društva. Problematika nasilja nad starijim osobama je još uvek relativno zanemareno područje. Danas je to tabu tema, jer vršenje nasilja negiraju kako žrtve tako i zlostavljači. U prilog ovoj činjenici govori postojanje velike „tamne brojke“, koja se javlja pri otkrivanju istog.

Kada govorimo o nasilju nad starim licima, uglavnom se misli na porodično nasilje. Postoji teorija (mišljenje) o društvenoj uslovljenosti nasilja: „Najviša kriza nezaposlenosti, loš standard ljudi, pa se zbog toga urušavaju sve porodične vrednosti, a kao posledica toga dešava se nasilje u porodici”.¹¹¹ Razlozi neprijavlivanja su različiti: negde je nasilje svakodnevna pojava u porodici, žrtve su materijalno zavisne od nasilnika, nadaju se da će stanje promeniti itd. Možemo zaključiti da su danas zlostavljanje i zanemarivanje konstante, a ljudi i mesta predstavljaju varijable.

---

¹¹¹ socijalnoukljucivanje.gov.rs (Delotvornost sistemskih mehanizama za sprečavanje nasilja prema ženama i nasilja u porodici str. 127)

Nemoć, slabost i ranjivost pogađa sve kategorije društva, ne samo starije osobe. Legislativne mere, koje donose javni i privatni sektori, treba da otklone međugeneracijski sukob i da preduprede diskriminaciju po osnovu godina života. Prevencija, zaštita i kažnjavanje su tri osnovne kompotente od kojih se sastoji društveni odgovor na nasilje koje se vrši nad starim licima. Mnoge mere zaštite i prevencije koje su se razvile u okvirima porodičnog nasilja koriste se i za nasilje nad starim osobama.

Poslednjih godina su vlade nekih država počele da se bave potrebom i pružanjem posebne zaštite starijim licima. One su u svojim ustavima priznale princip jednakosti i nediskriminacije, takođe su donele zakone i politiku kojom se zabranjuje diskriminacija u vezi sa uzrastom u zapošljavanju i reformisanjem penzija kako bi se pružila šira pokrivenost. Međutim napori za zaštitu prava starijih muškaraca i žena su rastrkani i nedovoljni. Opšti nedostatak je nepostojanje sveobuhvatnih, ciljanih pravnih i institucionalnih okvira.

Nasilje nad starijima nije pojedinačan niti porodičan problem, već je reč o globalnom zdravstvenom i socijalnom problemu. Ovaj problem zahteva multidisciplinarni i multisektorski pristup kroz istraživanja, edukaciju, preventivno delovanje i senzibilizaciju stručnjaka, starih ljudi i uopšte šire javnosti. Potrebno je stvoriti društveno okruženje u kome će članovi zajednice biti dovoljno senzibilativni za prepoznavanje problematike zlostavljanja i zanemarivanja starih osoba, te i njihovog uključivanja u odgovarajuće rešavanje problema. Ne treba smetnuti sa uma činjenicu da iako se nasilje danas događa nekom drugom, ono se već sutra može desiti svakom od nas ili nama dragim osobama.

U našoj zemlji potrebno je popravljavanje opšteg stanja (koje se odnosi na stvarne, realne, društveno-ekonomske mogućnosti) i brži razvoj mreže servisa i usluga socijalne i zdravstvene zaštite. Naravno, potrebna je izgradnja društvenih vrednosti i stvaranje takvog sistema u kojem će se iste poštovati. Bez ovakvih promena i pored donesenih Strategija i Zakona o socijalnoj zaštiti, institucija koje se brinu o starim licima, ne može se očekivati napredak na polju zaštite prava i položaja starih osoba.

LITERATURA

Literatura na srpskom jeziku

1. Ajduković Marina, Nasilje u obitelji (2. prošireno izdanje), U: Puljiz, V., Bouillet, D. (ur.); Nacionalna obiteljska politika, Zagreb, 2003, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži;
2. Ajduković Marina, Rusac Silvia, Ogresta Jelena, Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji, Zagreb, 2007, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu;
3. Abuse of elderly, U: Krug E., Dahlberg, L., Mercy J.A., Zwi A.B. i Lozano R. (eds.); World Report on Violence and Health, Geneva, 2002, WHO Press;
4. Action on Elder Abuse, nevladina organizacija u UK (www.elderabuse.org.uk);
5. Bovoar, Simon de., Starost knj. 1. Beograd, 1987, BIGZ;
6. Kostić Miomira, Viktimizacija starih osoba kao pripadnika posebne marginalne grupe, U: Temida, Beograd, 2004, Viktimološko društvo Srbije, br. 2, str. 3-11;
7. Konstantinović-Vilić Slobodanka, Nikolić-Ristanović Vesna, Kostić Miomira, Kriminologija, Niš, 2012, Centar za publikaciju Pravnog fakulteta u Nišu;
8. Kostić Miomira, Viktimitet starih ljudi, Niš, 2010, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu;
9. Kostić Miomira, Starenje i viktimizacija, U: Pristup pravosuđu - instrumenti za implementaciju evropskih standarda u pravni sistem Republike Srbije : tematski zbornik radova. Knj. 4, Niš, 2008, Pravni fakultet, Centar za publikacije, str 345-372;
10. Kostić Miomira, Dimovski Darko, "Prevenција viktimizacije/diskriminacije starijih" u „Pravni sistem i zaštita od diskriminacije“, zbornik radova. druga sveska, Kosovska Mitrovica, 2015, Pravni fakultet u Prištini-Kosovska Mitrovica, str 100.
11. Macura, Miloš, "Starenje stanovništva i populaciona politika", U: Gerontologija, br. 1, Beograd, 1993, Gerontološko društvo Srbije, 16-22;
12. Ferencić Anton, Upravljanje promjenama: pripreme za 21. Stoljeće, 1997, Izvori, str. 294.
13. Minoa Žorž, Istorija starosti: Od antike do renesanse, Novi Sad, 1994, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, str. 392.

Literatura na stranom jeziku

1. DIANE Publishing Company; Elder Abuse: A Decade of Shame and Inaction; 1995; DIANE Publishing, p. 88.
2. Summers Randal W., Hoffman Allan Michael; Elder Abuse: A Public Health Perspective; Washington, DC, 2006, American Public Health Association, p. 179.
3. World Health Organization. Ageing and Life Course Unit, Université de Genève. Centre interfacultaire de gérontologie, „A Global Response to Elder Abuse and Neglect: Building Primary Health Care Capacity to Deal with the Problem Worldwide: Main Report“, 2008, Geneva, Switzerland : World Health Organization, p. 134.
4. Mellor Joanna, Brownell Patricia, Elder Abuse and Mistreatment, 2013, Routledge, p. 284.
5. Phelan Amanda; International Perspectives on Elder Abuse; USA; 2013; Routledge, p. 235.
6. National Research Council, Division of Behavioral and Social Sciences and Education, Committee on National Statistics, Panel to Review Risk and Prevalence of Elder Abuse

- and Neglect; Elder Mistreatment: Abuse, Neglect, and Exploitation in an Aging America, Washington, D.C., 2003, National Academies Press, p. 570
7. Hawes C. Elder abuse in long-term care settings: What is known and what information is needed? U: Bonnie RJ, Wallace RB. (ur.) Elder mistreatment, abuse, neglect and exploitation in an aging America. Washington: The National Academies Press; 2003, p. 570.
  8. Holmes Dave, Rudge Trudy, Perron Aelie, (Re)Thinking Violence in Health Care Settings: A Critical Approach, NY, 2016, Routledge, p. 366.
  9. European Commission. What can the European Union do to protect dignity in old age and prevent elder abuse? Brusseles, 2008, European Commision.
  10. Brogden Mike, Nijhar Preeti, Crime, Abuse and the Elderly, NY, 2013, Routledge, p. 200.
  11. Birren, JE, Encyclopedia of gerontology, New York, Academic Press, 2007, p. 1510.
  12. Brownell Patricia J., Family Crimes Against the Elderly: Elder Abuse and the Criminal Justice System, NY and London, 2014, Routledge, p. 178.

Zakonski tekstovi

1. Ustav Republike Srbije "Sl. glasnik RS", br. 98/2006
2. Zakon o zabrani diskriminacije, "Sl. Glasnik RS", br. 22/2009
3. Zakon o radu, "Sl. glasnik RS", br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014 i 13/2017 - odluka US
4. Krivični zakonik Republike Srbije, "Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016
5. Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije, "Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014
6. Porodični zakon, "Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015
7. Zakon o parničnom postupku, "Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 49/2013 - odluka US, 74/2013 - odluka US i 55/2014
8. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju, "Sl. glasnik RS", br. 34/2003, 64/2004 - odluka USRS, 84/2004 - dr. zakon, 85/2005, 101/2005 - dr. zakon, 63/2006 - odluka USRS, 5/2009, 107/2009, 101/2010, 93/2012, 62/2013, 108/2013, 75/2014 i 142/2014
9. Zakon o zdravstvenoj zaštiti, "Sl. glasnik RS", br. 107/2005, 72/2009 - dr. zakon, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013 - dr. zakon, 93/2014, 96/2015 i 106/2015

Strategije

1. Nacionalna strategija o starenju, "Sl. glasnik RS", br.76/2006
2. Nacionalna strategija održivog razvoja, "Sl. glasnik RS", br. 57/2008
3. Nacionalna strategija za poboljšavanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti, "Sl. glasnik RS", br. 15/2009
4. Strategija javnog zdravlja Republike Srbije, "Sl. glasnik RS", br.22/2009
5. Strategija razvoja zaštite mentalnog zdravlja, "Sl. glasnik RS", br.8/2007
6. Strategija za prevenciju i kontrolu hroničnih nezaraznih bolesti, , "Sl. glasnik RS", br.22/2009
7. Strategija za palijativno zbrinjavanje, "Sl. glasnik RS", br. 17/2009

8. Strategija za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji, "Sl. glasnik RS", br.1/2007
9. Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji, "Sl. glasnik RS", br. 1/2007
10. Strategija razvoja zvanične statistike u Republici Srbiji u periodu od 2009. do 2012. godine, "Sl. glasnik RS", br. 7/2009
11. Strategija za smanjenje siromaštva:
http://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/211704/strategija-za-smanjenje-siromastva-u-srbiji_cyr.pdf

Ostali izvori:

Sudska odluka Evropskog suda za ljudska prava

1. Ilias and Ahmed v. Hungary, application no. 47287/15, 14.03.2017

Uredba o ratifikaciji Konvencije

1. Uredba o ratifikaciji Konvencije o statusu izbeglica sa završnim aktom Konferencije opunomoćenika ujedinjenih Nacija o statusu izbeglica, „ Sl. List FNRJ”, Međunarodni ugovori, br. 7/60

Internet kao izvor

1. https://www.un.org/development/desa/ageing/wp-content/uploads/sites/24/2017/07/UNDP_AARP_HelpAge_International_AgeingOlderpersons-and-2030-Agenda-2.pdf
2. Action on Elder Abuse, nevladina organizacija u UK (www.elderabuse.org.uk).
3. <http://www.unhcr.rs/dokumenti/saopstenja-za-medije/unhcr-podrzavamo-izbeglice.html>
4. <http://www.un.org/es/globalissues/ageing/docs/vipaa.pdf>
5. <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OlderPersons.aspx>
6. <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm/>
7. http://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Madrid_plan.pdf
8. https://www.un.org/development/desa/ageing/wp-content/uploads/sites/24/2017/07/UNDP_AARP_HelpAge_International_AgeingOlderpersons-and-2030-Agenda-2.pdf
9. <https://social.un.org/ageing-working-group/documents/Coalition%20to%20Strengthen%20the%20Rights%20of%20Older%20People.pdf>
10. <http://www.jmls.edu/braun/pdf/chicago-declaration-v11.pdf>
11. <http://www.sostelefon.org.rs/zakoni/14.%20Evropska%20konvencija%20za%20zastitu%20ljudskih%20prava%20i%20osnovnih.pdf>
12. <http://astra.org.rs/wp-content/uploads/2008/07/evropska-socijalna-povelja.pdf>

13. http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/POVELJA_O_OSNOVNIM_PRAVIMA_EVROPSKE_UNIJE.pdf
14. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2014/140811/LDM_BRI\(2014\)140811_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2014/140811/LDM_BRI(2014)140811_REV1_EN.pdf)
15. http://www.zavodsz.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=252&Itemid=252
16. http://www.aoa.gov/eldfam/Elder_Rights/LTC/LTC.asp
17. <http://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji>
18. <https://legcounsel.house.gov/Comps/Older%20Americans%20Act%20Of%201965.pdf>
19. www.elderabusecenter.org;
20. www.socijalnoukljucivanje.gov.rs;
21. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2014/pdf/ee8_en.pdf
22. <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/usvojen-nacionalni-akcioni-plan-zaposljavanja-za-2017-godinu/>
23. Podaci pribavljeni na sajtu Republičkog zavoda za statistiku pod nazivom statike „Stanovništvo, po velikim starosnim grupama I polu – podaci od 2011.godine”

SAŽETAK

„Fenomenološke i etiološke karakteristike zlostavljanja starih osoba”

Starost ne spada u red tzv. atraktivnih naučnih tema i na pitanje kako se starost računa i kada počinje, ne postoji jedinstveni opšteprihvaćeni naučni stav. Smatramo da je starost proizvod društvenog dogovora i nije fiksirani fenomen. Starost se odlikuje raznim obeležjima i stoga će u radu biti prikazana biološka, psihološka i socijalna obeležja starosti. Imajući u vidu činjenicu da naše društvo čini sve veći broj starih stanovnika, kao i intenziviranje starenja stanovništva, biće prikazani stereotipi vezani za starost koji su između ostalog osnova našeg društva.

Zlostavljanje starih osoba je pojava koja od davnina prožima naše društvo i kojoj se posvećuje malo pažnje od strane društva. Nasilje se može odvijati u različitim okruženjima, tačnije u krugu porodice ili u institucijama u koje se smeštaju stare osobe. Postoje rizični faktori koji mogu dovesti do nasilja nad starim osobama i više njih se može javiti istovremeno. Faktori mogu biti: individualni (vezani za žrtvu), faktori koji su vezani za nasilnika, faktori vezani za zajednicu i društvene norme, faktori koji su vezani za oblik nasilja. Takođe, biće objašnjeni i teorijski okviri nasilja nad starim licima jer su veoma bitni za razumevanje i shvatanje zlostavljanja starih osoba. Zlostavljanje starih osoba se može vršiti na različite načine i stoga razlikujemo različite oblike nasilje: fizičko nasilje, psihičko, seksualno, ekonomsko nasilje i zanemarivanje. Starenje i život u starosti su deo korpusa osnovnih ljudskih prava, takođe su regulisani kako domaćim tako i međunarodnim pravnim normama. U master radu biće prikazane domaće norme i međunarodni dokumenti koji na direktan ili indirektan način regulišu ovaj problem. Suzbijanju i prevenciji ovog problema pored pravne regulative doprinose strategije i strateški ciljevi i ostale akcije koje se preduzimaju u različitim oblastima.

Sastavni deo master rada čini i istraživanje sprovedeno u Centru za socijalni rad u Nišu „Sveti Sava”. S obzirom na to da postoji mali broj radova u kojima su obrađivane etiološke i fenomenološke karakteristike zlostavljanja starih osoba, osnovni cilj sprovođenja ovog istraživanja je da se utvrde iste. Prilikom istraživanja uzeti su reprezentativni aktuelni slučajevi zlostavljanja starih osoba iz 2017. godine.

Ključne reči: starost, stare osobe, zlostavljanje, zanemarivanje, etiološke karakteristike, fenomenološke karakteristike, pravna regulativa.

SUMMARY

„Etiological and phenomenological characteristics of elder abuse”

Old age doesn't belong to the order of, so-called, attractive scientific topics and to the question of how old age is accounted for and when it begins, there is no unified universally accepted scientific point of view. We consider that age is the product of a social agreement and is not a fixed phenomenon. The age is distinguished by various features, therefore the master thesis will show the biological, psychological and social characteristics of the age. Bearing in mind the fact that our society is making an increasing number of old residents, as well as more intensive aging of the population, old age stereotypes will be shown, which are, among other things, bases of our society.

Elder abuse is a phenomenon that has been pervading our society from a long time and which is being paid little attention by society. Violence can be undertaken in different environments, in particular in the family circle or institutions where old people are accommodated. There are a lot of risk factors that can lead to elder abuse and more can occur at the same time. Factors can be: individually (linked to the victim), factors related to the perpetrator, community-based factors and social norms, factors that are related to the form of violence. Also, the theoretical frameworks of violence against the elderly will be explained because they are very important for understanding the elder abuse. The elder abuse can be done in different ways and therefore we distinguish different forms of violence: physical violence, psychological, sexual, economic violence and neglect. Aging and living in old age are part of the core of basic human rights, that are regulated both by domestic and international legal norms. The master thesis will show the domestic norms and international documents that directly or indirectly regulate this problem. Apart from legal regulations, the suppression and prevention of this problem contribute to the strategies and strategic goals and other actions undertaken in different areas.

Integral part of the master's thesis is the research that has been conducted at the Center for Social Welfare in Niš "Sveti Sava". Given the fact that there are very small numbers of scientific studies dealing with etiological and phenomenological characteristics of elder abuse, the main goal of conducting this research is to determine the above. During the survey were used current representative cases of elder abuse from 2017.

Keywords: old age, elder people, elder abuse, neglect, etiological characteristics, phenomenological characteristics, legal regulations.

BIOGRAFIJA AUTORA

Andrea Marinčević, rođena 08.09.1992. godine u Nišu, gde je završila gimnaziju „Svetozar Marković”. Godine 2011. upisala Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, a diplomirala je 11.10.2016. godine sa prosečnom ocenom 9,33. U toku studija učestvovala je na simulaciji suđenja pred Višim sudom u Nišu i Pravnim fakultetom u Nišu. Takođe, učestvovala na studentskom takmičenju u oblasti zaštite ljudskih prava, i to : na regionalnom Moot Court takmičenju u simulaciji suđenja pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu, organizovanom od strane Civil Rights Defenders, koje je održano u Herceg Novom i na kojem je sa svojim timom osvojila prvo mesto; na trans-evropskom Moot Court takmičenju pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu, organizovanom od strane Civil Rights Defenders, koje je održano u Strazburu i na kojem je sa svojim timom osvojila drugo mesto. Dobitnik stipendije Fonda za mlade talente Ministarstva omladine i sporta - „ Dositeja”. U toku studija bila je Student Ombudsman Univerziteta u Nišu. Takođe, stekla je sertifikat o verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji. Polaznik je Pravne klinike za zaštitu od diskriminacije, organizovane od strane Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu u saradnji sa Kancelarijom Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava. Posедуje veštine rada na računaru i govori engleski jezik, a služi se i nemačkim jezikom. Nakon završetka studija profesionalnu karijeru otpočinje kao advokatski pripravnik kod advokatice Jasne Jovanović u Nišu, kod koje i sada radi.

Master akedemske studije prava na krivično-pravnom modulu upisala je 2016/2017. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Nišu. Ispite predviđene studijskim programom položila je sa prosečnom ocenom 10,00.

**IZJAVA O ISTOVETNOSTI
ŠTAMPANOG I ELEKTRONSKOG OBLIKA MASTER RADA**

Ime i prezime autora master rada: Andrea Marinčević

Naslov master rada: FENOMENOLOŠKE I ETIOLOŠKE KARAKTERISTIKE OBSTAVLJANJA STARIH OSOBA

Mentor: Docent dr. Darko Dimovski

Izjavljujem da je elektronski oblik master rada u pdf formatu istovetan štampanom obliku, koji sam predao/la Pravnom fakultetu Univerziteta u Nišu.

U Nišu, 11.04.2018.

Potpis autora

IZJAVA O AUTORSTVU I ODOBRAVANJU OBJAVLJIVANJA MASTER RADA

Izjavljujem da je master rad, pod naslovom FENOMENOLOŠKE I ETIOLOŠKE
KARAKTERISTIKE PLOSTAVLJANJA STARIH OSOBA

prijavljen i odbranjen na Pravnom fakultetu Univerziteta u Nišu:

- rezultat sopstvenom istraživačkog rada;
- da je ovaj master rad u celini, niti u delovima, nisam prijavljivao/la na drugim fakultetima, niti univerzitetima;
- da nisam povredio/la autorska prava, niti zloupotrebio/la intelektualnu svojinu drugih lica.

Dozvoljavam da se ovaj master rad čuva u biblioteci i objavi na sajtu Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu, sa podacima o datumu odbrane i komisiji pred kojom je rad branjen.

Autor master rada: ANDREA MARINČEVIĆ

U Nišu, 11.04.2018.

Potpis autora

Andrea Marinčević